

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta Humanitních studií**

Filip El Ouri

**Problém radikalizace mladých muslimů v
akademické literatuře**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Dana Bittnerová

Praha

2020

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

podpis

Tímto bych rád poděkoval paní PhDr. Daně Bittnerové, CSc. za odborné vedení mé práce, za její ochotu, trpělivost a mnoho cenných rad, které mně v průběhu psaní této práce poskytovala.

Abstrakt

V důsledku velkých teroristických útoků, k nimž došlo začátkem nového tisíciletí, se stále zřetelnější fenomén, kdy se někteří, zejména mladí muslimové začínají vymezovat proti současnému společenskému uspořádání, osvojují si radikální myšlenky a v některých případech se obracejí k násilí, stal předmětem zájmu nejen různých státních orgánů, ale rovněž akademické obce. V této práci se pokusím prezentovat, jak je tento problém tematizován v odborné literatuře skrze hledání odpovědí na čtyři hlavní otázky: Kdo jsou radikalizující se mladí muslimové? Jaké postoje si osvojují? Jak a proč se někteří mladí muslimové radikalizují? Jak k jejich radikalizaci přistupovat? Odpovědi jsou založeny na rešerši vybraných textů, které byly publikovány v letech 2007 až 2019.

Klíčová slova

mladí muslimové, islám, radikalizace, radikalismus, Evropa

Abstract

In the aftermath of major terrorist attacks following the beginning of the new millennium, the increasingly apparent phenomenon of some predominantly young Muslims rejecting current social order, adopting radical views and in some cases turning to violence has become an object of attention not only for various government agencies but also for the academic sphere. In this thesis I will attempt to present how is this problem thematised in the academic literature by seeking answers to four main questions: Who are radicalising young Muslims? What stances do they adopt? How do some young Muslims radicalise and why? How should their radicalisation be approached? The answers are based on research of selected texts published between 2007 and 2019.

Keywords

young Muslims, Islam, radicalisation, radicalism, Europe

Obsah

Úvod	6
Sekundární literatura	7
Klíčové pojmy	9
Vztah mezi radikalizací a terorismem.....	11
Kdo jsou radikalizující se mladí muslimové?	13
Jaké postoje si osvojují?	15
Jak a proč se někteří mladí muslimové radikalizují?	18
Proces radikalizace.....	18
Třída a vztahy s majoritou.....	19
Vzdělání.....	21
Role státu.....	22
Vlivy ze zahraničí a historie.....	23
Otázky identity.....	24
Rodina a mezigenerační vztahy.....	26
Riziková prostředí a instituce.....	27
Skupinová dynamika.....	30
Internet.....	31
Média.....	32
Role genderu.....	33
Jak k jejich radikalizaci přistupovat?	34
Výzkum.....	34
Protiradikalizační a protiteroristická opatření.....	35
Závěr	39
Bibliografie	43

Úvod

S příchodem nového milénia začaly mnohé západní vlády zaznamenávat, že někteří mladí muslimové, zejména příslušníci etnických menšin, se začínají vymezovat proti současnému společenskému uspořádání, osvojují si radikální myšlenky a světonázory a v některých případech se obracejí k násilným činům včetně teroristických útoků, páchaných často ve jménu zahraničních teroristických organizací. Zejména v důsledku teroristických útoků, ke kterým došlo mezi lety 2001 a 2005 se islámský radikalismus dostal do obecného povědomí. To provázela i rostoucí pozornost věnována této problematice vědeckou obcí. Začaly být vyvíjeny snahy o vysvětlení příčin a popisu povahy tohoto jevu a jelikož je radikalizace zejména v souvislosti s terorismem obvykle nahlížena jako riziko, začalo se uvažovat o možných způsobech, jak se s tímto problémem vyrovnat. Cílem této práce bude poskytnout náhled do dosavadních akademických debat na toto téma a představit tak hlavní způsoby, jakými se o fenoménu radikalizace mladých muslimů uvažuje.

Radikalizace mladých muslimů představuje problém globální, nevázaný na konkrétní národní stát. Příčiny tohoto problému, jeho průběh a jeho následky zároveň v konkrétních případech mnohdy přesahují hranice jednotlivých národních států. Ve snaze zúžit téma této práce budu v této práci prezentovat pouze literaturu zabývající se radikalizací muslimů v „zemích bohatého Severu“, téměř výhradně evropských zemích, kde muslimové obvykle představují náboženskou menšinu. Konkrétně jsem pracoval s texty popisující situaci ve Velké Británii (tamní situace je předmětem značného množství odborné literatury), dále ve Francii, Nizozemsku, Španělsku či v některých balkánských zemích, v některých z nichž představují muslimové většinu. Ačkoliv diaspory na „Západě“ představují pouze zlomek globální muslimské populace, předpokládám, že právě zde jsou radikalizující se mladí muslimové vystaveni působení některých faktorů, které na muslimy v tzv. „islámském světě“ nepůsobí, jako např. vyrovnávání se s minoritním postavením nebo vyjednávání mezi náboženskou či etnickou a národní identitou. Podle Waltera Laqueura (2004 in Kundnani 2012, s. 9) představuje dokonce Evropa v souvislosti s radikalizací a terorismem „nejohroženější bojiště“ a „hlavní základnu skupin, podporujících terorismus“, což vysvětluje růstem muslimských komunit, rostoucím napětím ve vztazích s majoritou a relativní svobodou umožňující organizace radikálů v některých mešitách a kulturních organizacích. Radikalizace mladých muslimů v „zemích bohatého Severu“ je zároveň zřejmě předmětem většího množství odborných prací než radikalizace v rámci islámského světa (snad v důsledku vysoké poptávky po zkoumání tohoto jevu ze strany „západních“ vlád v důsledku teroristických útoků a jiných incidentů souvisejících s islámským radikalismem). Na základě těchto předpokladů očekávám, že literatura na takto vymezené téma poskytne velmi rozmanitý a komplexní obraz radikalizace mladých muslimů.

Sekundární literatura

Tato práce bude mít povahu přehledové statě. Jadwiga Šanderová a Alena Miltová (2005, s.67-73, 76) představují přehledovou stat' jako „hraniční žánr“ na pomezí mezi kompilací, o které autorky hovoří jako o (v ideálním případě) „velmi systematickém shrnutí toho, co kdy kde kdo o zkoumaném problému řekl či napsal“ (2005, s. 67) a komparací, tedy textu, který „podává zprávu o průběhu a výsledcích porovnání dvou nebo více textů, pojetí nebo přístupů k určitému problému nebo jeho řešení“ (2005, s. 70). Na následujících stránkách se tedy pokusím zároveň představit nejružnější úhly pohledu, z jakých je radikalizace mladých muslimů nahlížena v odborné literatuře a porovnat způsoby, s jakými jejich autoři k tomuto problému přistupují.

Na počátku mé práce na tomto textu a dále průběžně při jeho vypracovávání stálo vyhledávání relevantních zdrojů vztahujících se ke zvolenému tématu. Většinu použité literatury jsem našel s použitím webových vyhledávačů odborné literatury UKAŽ a Google Scholar¹, kde jsem hledal texty s pomocí klíčového termínu „radicalization / radicalisation“ v různých kombinacích s termíny „young muslims“, „muslims“ a „sociology“. Část použité literatury představují rovněž často citované texty týkající se zvoleného tématu a v některých případech odkazují na sekundární prameny, zejména pro účely ověřování sekundárních citací. Rovněž odkazují na několik textů které nejsou zaměřené na otázku radikalizace mladých muslimů, ale obsahují například cenné definice některých klíčových pojmů. Ze 32 použitých pramenů představuje 26 akademické texty, které se přímo věnují tématu této práce. Zbylých šest pramenů jsem použil k lepšímu teoretickému ukotvení mé práce, například k definování některých pojmů, jako například „radikalizace“ nebo „džihádismus“. Vybrané texty vznikly v letech 2007 až 2019². Ať už v případě všech 32 použitých pramenů nebo 26 pramenů, přímo zaměřených na radikalizaci mladých muslimů, představuje medián doby jejich vzniku rok 2016. Skutečnost, že množství textů zaměřených na islámskou radikalizaci bylo publikováno právě okolo roku 2016, patrně reflektuje rostoucí zájem o tuto problematiku v souvislosti s občanskými válkami v Sýrii a Iráku, na počátku kterých došlo k rozmachu teroristické organizace Islámský stát a rovněž v souvislosti s teroristickými útoky, které s tímto vývojem v mnoha případech nepochybně úzce souvisely.

S vybranými texty jsem poté pracoval formou segmentace a kódování. Jednotlivé segmenty jsem následně rozdělil do kategorií v rámci kterých jsem je následně porovnával, třídil, seskupoval a interpretoval.

1 www.ukaz.cuni.cz; www.scholar.google.com

2 S výjimkou textu od Jadwigy Šanderové a Aleny Miltové: Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách: několik zásad pro začátečníky (2005)

Literatura, kterou v této práci představím má ve většině případů podobu vědeckých obvykle společenskovedních článků (zpravidla publikovaných v odborných časopisech), v několika případech se jedná o knihy, v jednom případě o transkripci přednášky³ a zároveň odkazuji na jednu webovou stránku⁴. Většina těchto textů (těch které se přímo zaměřují na otázku radikalizace mladých muslimů) svojí povahou osciluje mezi teoretickými studii a esejemi. Cílem těchto textů je obvykle buď popis současné situace radikalizace mladých muslimů či prezentace určitých teorií o jejich příčinách nebo návrh možných řešení této otázky, či kritika dosavadních postupů. Ve dvou případech se pak dále jedná o empirické studie, jednu případovou studii⁵ a jeden korelační výzkum⁶. Většinu použitých pramenů tvořily texty psané v anglickém jazyce, přičemž jsem rovněž pracoval s některými texty v jazyce francouzském a českém. Dominantně jsem pracoval texty zabývající se radikalizací mladých muslimů v Evropě, v některých případech jsem však pracoval s texty autorů mimoevropského původu, přičemž se však jednalo spíše o práce zabývající se touto problematikou obecně, nehledě na kontext konkrétního národního státu. Absolutní většinu citovaných autorů představují sociologové a politologové, obvykle působící na univerzitách, ve výzkumných ústavech a různých expertních skupinách. Alex Peter Schmid, který představuje jednoho z nejcitovanějších autorů, zabývajícího se touto tematikou, zároveň v minulosti působil v Útvaru prevence terorismu v rámci Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu.

V následujících kapitolách nejprve představím některé klíčové pojmy (například radikalizace, radikalismus, extrémismus a označení různých ideologických či myšlenkových směrů), jejichž chápání a rozlišování mezi nimi považuji za klíčové pro lepší porozumění dosavadním debatám na toto téma. Následně představím radikalizující se mladé muslimy a postoje, které si osvojují. Poté se pokusím zachytit dosavadní debaty o příčinách a povaze radikalizace mladých muslimů a nakonec představím různé reflexe dosavadních protiradikalizačních a protiteroristických postupů a způsobů uvažování o radikalizaci a zmíním některá řešení, která autoři v použité literatuře navrhuji.

3 HEGGHAMMER, Thomas, 2016. Revisiting the poverty-terrorism link in European jihadism.

4 Jedná se o glosář Evropské komise: https://ec.europa.eu/home-affairs/e-library/glossary/radicalisation_en

5 ABBAS, Tahir. Ethno-religious identities and Islamic political radicalism in the UK: a case study.

6 MITTS, Tamar. From Isolation to Radicalization: Anti-Muslim Hostility and Support for ISIS in the West.

Klíčové pojmy

Při zkoumání fenoménu radikalizace mladých muslimů autoři zpravidla pracují s často podobným avšak stále nejednotným pojmoslovím. Některé klíčové pojmy, zejména radikalizace, radikalismus a extrémismus však dosud nemají všeobecně uznávanou definici a autoři jsou tak (v případě, že se ve svých pracích rozhodli dané pojmy vymežit) nuceni volit z mnoha různých definic, popřípadě pracovat s definicí vlastní. Volba definice těchto pojmů často reflektuje to, kterým aspektům komplexních jevů, které tyto pojmy označují, věnuje konkrétní autor nejvíce pozornosti (to se týká zejména radikalizace). V některých případech odkazují autoři na definice používané různými státními orgány. V několika textech však autoři klíčové pojmy nedefinují a lze tedy předpokládat, že tyto pojmy chápou jednoduše v souladu s jejich mainstreamovým používáním.

Pojmy odvozené od anglického resp. francouzského přídavného jména „radical“ mají za sebou dlouhý vývoj, během něhož se jejich význam a kontext v jakém se užívaly značně změnil. „Pojem „radikální“ se používal již v 18. století, často v souvislosti s osvícenstvím a francouzskou a americkou revolucí a rozšířil se v 19. století, kdy často označoval politickou agendu požadující rozsáhlou sociální a politickou reformu“ (Schmid 2013, s. 7). V té době se to týkalo zejména liberální, antiklerikálních, pro-demokratických a progresivních politických postojů (tamtéž, s. 7). Tohoto „staršího“ chápání se do jisté míry stále drží Oxfordský slovník angličtiny (2018 in Akdaş 2018, s. 65-66), na jehož definici pojmu „radikální“ se někteří autoři stále odvolávají. „Radikální“ je zde definovaný jako „*požadující nebo založený na hluboké nebo úplné politické nebo sociální změně; reprezentující nebo podporující extrémní nebo progresivní sekci politické strany*“ a „*charakteristický nezávislostí na tradici nebo vzdálením se od tradice; inovativní nebo neortodoxní*“. Pojem „radikalismus“ pak podle Oxfordského slovníku (2018 in Akdaş 2018, s. 66) představuje „*názory nebo činy lidí, požadujících hlubokou nebo úplnou politickou nebo sociální reformu*“.

Někteří autoři vedle univerzálnějšího pojmu „radikalismus“ užívají v pracích zaměřených na muslimy specifitějšího pojmu „islamismus“, kterým se označují „*formy společenského a politického aktivismu, vycházející z myšlenky, že veřejný a politický život by se měl řídit souborem islámských zásad*“ (Poljarevic 2015, s. 1). Jiný pojem volí Tahir Abbas (2007a, s. 113), který definuje tzv. „*islámský politický radikalismus*“, jako „*jakékoliv hnutí nebo instituce spadající ke krajní pravici islámského smýšlení, případy znevažování západních kultur a životních stylů, odsuzování interakce se Západem a v některých případech vyzývání k jeho zničení*“. V mnoha

odborných textech lze rovněž narazit na pojem islámský fundamentalismus z etymologického hlediska⁷ souvisejícího s návratem k něčemu původnímu, k základům – v tomto kontextu k čistému, původnímu islámu. Někteří autoři pracují s pojmem islámský revivalismus, vztahujícího se k myšlence islámské obrody, či užívají označení konkrétního ideologického směru salafismu (viz kapitola „Jaké postoje si osvojují?“), popř. píšou o ideologiích konkrétních extrémistických / teroristických organizací, jako je Islámský stát či Al-Káida. Nakonec je nutné zmínit pojem „džihádismus“ - pojem západního původu bez jasné definice, odvozený od islámského pojmu „džihád“ (Firestone 2012, s. 263), jehož původní význam souvisí s „vynaložením úsilí“, avšak je rovněž úzce spjatý s bojem za víru a představuje již dlouho předmět diskuzí (Kropáček 2015, s. 114-116).

Většina autorů se shoduje, že k osvojování si radikálních názorů dochází v rámci procesu „radikalizace“ (Akdaş 2018, s. 66). Mnoho autorů pracuje s definicí britské strategie pro boj s terorismem Prevent (2011, s. 108), která pojmem radikalizace označuje *„proces, skrze nějž začíná osoba podporovat terorismus a formy extrémismu, vedoucí k terorismu“*. Tato konkrétní definice nevztahuje radikalismus k radikalismu, nýbrž k extrémismu, což je pojem který bývá mnohdy používán namísto pojmu radikalismus. Někteří autoři však mezi nimi rozlišují, např. podle Schmida (2013, s. 8-10) extrémisté nevěří v právo, řídí se dogmaty a ideologií a odmítají ve společnosti pluralismus, snaží se vytvořit homogenní společnost, potlačovat veškerou opozici, podrobit si menšiny apod., zatímco radikálové mohou akceptovat diverzitu, věřit v moc rozumu a ne dogmatu, nemusí být nutně násilní a mohou mezi ně spadat i demokraté. Strategie Prevent však namísto pojmu radikalismus pracuje pouze s pojmem extrémismus, který definuje jako *„slovně nebo aktivně se projevující odpor k základním britským hodnotám, jako např. k demokracii, právu, osobní svobodě a vzájemnému respektu a toleranci jiných věr a přesvědčení...“*. K určitým hodnotám se vztahuje i definice radikalizace Evropské unie – podle které radikalizace označuje *„komplexní fenomén, kdy se jednotlivci či skupiny stávají netolerantními ve vztahu k základním demokratickým hodnotám, jako rovnost a diverzita a rostou u nich sklony k užívání násilí k dosahování politických cílů, popírajících a/nebo podřívajících demokracii“* (Koudelková 2017).

Někteří autoři vypracovali vlastní, univerzálnější definice, oproštěné od kontextů konkrétních společností a jejich hodnot. Podle Demanta (2008 in Akdaş 2018, s. 66) a dalších je radikalizace *„procesem delegitimizace, procesem, skrze který klesá důvěra v systém a jedinec čím dál více ustupuje do své vlastní skupiny, jelikož se již necítí být součástí společnosti“*. Asi nejkomplexnější definice radikalizace, se kterou jsem se v literatuře setkal, a se kterou zároveň

7 (podobně jako u pojmu radikalismus, jehož význam se však více posunul)

pracují i mnozí další autoři, je definice Alexe P. Schmida (2016, s. 27). Ten definuje radikalizaci jako:

„individuální nebo kolektivní (skupinový) proces, skrze který se, zejména v podmínkách politické polarizace, jedna nebo obě strany v konfliktu vzdávají normální praxe dialogu, kompromisu a tolerance mezi politickými hráči a skupinami s rozcházejícími se zájmy ve prospěch rostoucího odhodlání uplatňovat v konfliktu konfrontační taktiky, které mohou mít podobu:

(i) užívání (nenásilného) nátlaku a donucování

(ii) různých forem politického násilí vyjma terorismu nebo

(iii) činů násilného extrémismu v podobě terorismu nebo válečných zločinů.

Tento proces je ze strany povstaleckých frakcí obvykle doprovázen ideologickou socializací směrem od běžných postojů nebo postojů obhajujících status quo k pozicím radikálnějšími a extrémističtějšími, zahrnujícím dichotomický pohled na svět a přijetí alternativního středu zájmu politické mobilizace mimo dominantní politický řád v důsledku toho, že dosavadní systém přestává být považován za vhodný nebo legitimní.“

Jedním ze společných jmenovatelů většiny uvedených definic radikalizace je, že zachycují jak vnitřní vývoj (ať už jednotlivce nebo skupiny) – jakýsi posun či pohyb na pomyslném hodnotovém popř. politickém spektru, tak určité druhy chování (obvykle se klade zvláštní pozornost násilným projevům). Někteří autoři však mezi těmito jevy rozlišují – např. Akdaş odkazuje na Vidina a Brandona (2012 in Akdaş 2018, s. 66-67), kteří rozlišují mezi kognitivní radikalizací a násilnou radikalizací.

Vztah mezi radikalizací a terorismem

Ačkoliv mnozí autoři (alespoň explicitně) často nerozlišují mezi některými z výše uvedených pojmů, nepředstavuje to podle mého názoru pro orientaci v literatuře zásadní problém, vzhledem k tomu, že tito autoři by nakonec stejně byli nuceni vybírat z široké palety definic těchto pojmů. V důsledku se tak významy těchto pojmů mohou při porovnání různých textů překrývat, popřípadě tyto pojmy vůbec nedefinují a lze tak usuzovat, že tyto pojmy používají intuitivně - v souladu s obecně rozšířeným užíváním těchto pojmů, v jehož rámci významy těchto pojmů patrně splývají v ještě větší míře. Ačkoliv tedy nepanuje úplná shoda o tom, co všechno tyto pojmy zahrnují a kde leží hranice zkoumaného problému, v absolutní většině případů autoři věnují

pozornost stejnému či velmi podobnému spektru jevů a myšlenkových směrů, i když na ně často nahlížíme z jiné perspektivy a interpretují je odlišným způsobem.

Problém však nastává v momentě, kdy se výzkum radikalizace, radikalismu, extrémismu apod. začne překrývat s výzkumem terorismu. Ačkoliv tyto jevy spolu mohou jít ruku v ruce (často se hovoří o radikalizaci předcházející terorismu, terorismu jako důsledku nebo posledním kroku radikalizace), není tomu tak vždy a je třeba je tedy apriorně chápat odděleně. Navíc Alex P. Schmid (2016, s. 28) upozorňuje na příklady, kdy dochází k radikalizaci až po vstupu do teroristické organizace, nebo na příklady pachatelů teroristických činů, u nichž k radikalizaci nikdy nedojde a nakonec zmiňuje že většina zastánců radikálních postojů se k terorismu nikdy neuchýlí⁸. McCauley a Moskalenko (2017 in Richardson, Berlouis a Cameron 2017, s. 92) tvrdí, že 99 procent lidí s radikálními názory nikdy nezačne v souladu s těmito názory jednat. Rozdíl mezi touto ideovou rovinou a praktickou rovinou extrémismu ilustrují na dvou na sobě nezávislých pyramidách, na „pyramidě postojů“ a „pyramidě činů“, kde jsou postoje a činy seřazeny podle závažnosti, přičemž upozorňují, že nerozlišování mezi extrémistickými postoji a činy může prohlubovat nebezpečí terorismu (tamtéž, s. 92). I přesto, že se jedná o samostatné (ačkoliv často úzce provázané) jevy se výzkumy radikalizace a terorismu často překrývají. V textech usilujících o popis a vysvětlení islámského terorismu lze mnohdy najít mnoho cenných poznatků a úvah o radikalizaci mladých muslimů, která mnohdy páchání teroristických činů předchází. V rámci snah o zachování celistvého obrazu dosavadních diskuzí o radikalizaci mladých muslimů budu tedy rovněž zmiňovat texty, které i přes své zaměření na terorismus mohou poskytnout odpovědi na otázky týkající se radikalizace, přičemž se však budu snažit jasně odlišit odkazy na texty zaměřené na terorismus od těch zaměřených na radikalizaci.

⁸ Na rozdíl od extrémistických postojů, které Schmid patrně chápe v úzké souvislosti s terorismem a válečnými zločiny (viz Schmidova definice radikalizace v kapitole „Klíčové pojmy“)

Kdo jsou radikalizující se mladí muslimové?

Předtím než představím teorie vysvětlující příčiny či povahu procesu radikalizace mladých muslimů a řešení, která někteří autoři navrhuji, považuji za vhodné radikalizující se mladé muslimy nejprve představit. Kým tyto lidé jsou, se do značné míry odvíjí od konkrétních teorií, zastávaných konkrétními autory. V textech přisuzující ústřední roli v jejich radikalizaci socio-ekonomickým faktorům můžeme narazit například na obraz obětí společenských a sociálních nerovností. Naproti tomu literatura zaměřující se na povahu a roli ideologie (zejména například v kombinaci s úvahami o nedostatečné vzdělanosti) nám může poskytnout obraz obětí indoktrinace. Zatímco někteří autoři píšou o osobách ohrožených radikalizací, jiní mohou zdůrazňovat roli těchto radikalizovaných osob, coby hrozby pro zbytek společnosti. Nakonec zastánci holistického přístupu mohou mladé muslimské radikály popisovat jako výsledek nejrůznějších, často pro danou osobu specifických procesů a zatímco někteří autoři se mohou pokusit (mnohdy na základě nejrůznějších dat) o vytvoření profilu mladého muslima náchylného k radikalizaci či o hledání nějakých indikátorů již probíhající radikalizace, jiní na tyto snahy (rovněž často na základě dat) rezignují.

Na základě různorodé literatury si tak lze vytvořit o radikalizujících se mladých muslimech velmi různorodý, avšak patrně značně neurčitý obraz. Obecnější odpověď na otázku „Kdo jsou radikalizující se muslimové“ však nabízí samotné označení vymezující tuto skupinu. Radikalizující se mladí muslimové jsou za všech okolností osoby hlásící se k islámu. Vzhledem k zaměření této literární rešerše, se jedná zejména o příslušníky náboženských a etnických menšin převážně v evropských zemích, avšak může jít rovněž například o osoby, které podstoupily náboženskou konverzi, která podle některých autorů představuje možný indikátor radikalizace, zejména v případech, kde se jedná o konverzi skrytou (Vegrichtová 2019, s. 139).

Označení „mladí“ představuje nejspíše nejslabší článek tohoto sousloví, jelikož žádný z autorů, s jejichž texty jsem pracoval neprezentoval nižší věk jako nutnou podmínku radikalizace. Toto sousloví je však ve značné části literatury, zaměřené na toto téma, ustálené a některé texty prezentují jev islámské radikalizace jako spjatý s mládím či v mládí pramenící (např. García Magariño a Talavera Cabrera 2019, s. 74; dále např. podkapitola „Rodina a mezigenerační vztahy“). Označení „mladí“ lze zejména v kontextu muslimských menšin v západních zemích, které se obvykle vyznačují migrační minulostí, rovněž chápat jako univerzálnější a v mnoha případech praktičtější alternativu pojmů jako je „druhá či třetí generace muslimů“ – tedy v kontrastu ke generaci první, ve větší míře ovlivněné kontextem jejich mateřských zemí. V této práci se však pokusím pod pojem „mladí muslimové“ zahrnout nejen příslušníky druhých a dalších generací, ale rovněž osoby s

migrační minulostí či konvertity k islámu.

Nakonec všechny radikalizující se mladé muslimy spojuje sama radikalizace, která sice nemá jednotnou definici, ale obvykle se o ní uvažuje jako o jakémsi procesu osvojování si určitého druhu myšlenek a představ, obvykle definované buď ve vztahu k pomyslné normě nebo sklony ke konfliktu či násilí (viz kapitola „Klíčové pojmy“), přičemž se zde zaměřím pouze na radikalizaci ve vztahu k myšlenkám či myšlenkovým směrům spjatých s islámem - například islámský fundamentalismus či konkrétnější směr salafismus (viz kapitola „Jaké postoje si osvojují?“).

Jaké postoje si osvojují?

V procesu radikalizace hraje podle většiny koncepcí určitou roli ideologie, názory či hodnoty. V textech, které věnují pozornost roli a povaze ideologie se nesetkáme s jednotným označením nějaké ideologie, nýbrž s mnoha různými pojmy jako je radikalismus, islamismus aj. (viz kapitola „Klíčové pojmy“). Ačkoliv se autoři, s jejichž texty jsem pracoval, patrně všichni zaměřují na víceméně stejné či velmi podobné spektrum hodnot, představ a názorů, považují za vhodné zohlednit alespoň etymologický původ pojmů, které tyto myšlenkové směry označuje (viz kapitola „Klíčové pojmy“). Abych se vyhnul posouvání významu původních textů, budu při jejich parafrázování dále v textu užívat těch termínů, se kterými pracují parafrázování autoři.

Jediný z pojmů, který představuje konkrétní nebo alespoň konkrétnější islámský myšlenkový směr (popř. ideologii), o němž se v souvislosti s radikalizací mladých muslimů často hovoří, představuje „salafismus“. Luboš Kropáček (2015, s. 257-258) jej popisuje jako obrodné hnutí, jehož cílem je „očistění islámu od cizorodých novot a pověr návratem k jeho původní ryzí podobě z doby Prorokovy a prvních chalífů, k víře a životu „ctihodných předků“ - v arabštině *as-salaf as-sálih*“, z čehož je odvozen pojem salafismus. Tento pojem podle Kropáčka (2015, s. 258) zároveň často zahrnuje „důsledné, doslovné lpění na představách a praxi předků“. Jeden z ústředních konceptů salafistického pojetí společnosti představuje tzv. „takfír“, popisující vyloučení / odsouzení jedinců a skupin z muslimské komunity, skrze jejich označení za odpadlíky či kacíře (to se může týkat umírněných muslimů nebo např. sekulárních vlád či diktatur v muslimských zemích či na Západě), v kontrastu s těmi, kteří se identifikují se salafistickými postoji (Głogowski 2017, s. 12-15). Pro uznání někoho za pravého muslima nepožadují salafisté pouze vyznání víry v Boha v jeho jedinosti, ale zároveň musí daná osoba doslovně následovat učení koránu a řídit se islámským právem šaría (Głogowski 2017, s. 15). Další princip definující vztah salafistické komunity k okolnímu světu představuje „*al-walá' wa-l-bará'*“ (arabsky „věrnost a odmítnutí“) spjatý se základem islámské etiky: s konáním dobra a odsuzováním zla, z něhož salafisté odvozují povinnost odporu vůči vládám, které nejednají v souladu s islámským náboženským právem šaría, odmítání spolupráce s „bezvěrci“ a s „odpadlíky“ (Głogowski 2017, s. 14). Co se týče konceptu „džihádu“, jehož původní význam souvisí s „vynaložením úsilí“, avšak je rovněž úzce spjatý s bojem za víru (Kropáček 2015, s. 114-116) ten je zejména ze strany ideologů teroristických organizací používán hlavně v souvislosti s bojem za víru, v užším slova smyslu a považován za důkaz víry - v extrémních případech za povinnost, jejíž porušení může být důvodem pro aplikaci „takfíru“ (Głogowski 2017, s. 15-16). Dále stojí za zmínku koncept „hákimíja“ představený pákistánským

filosofem Abú-l-Alá Maudúdím, který označuje cíl zajištění „panství boha na zemi“, jakousi představu ideálního státu, založeném výhradně na právu šaría, vycházejícím z Koránu a z Hadíthů, zachycujících život proroka Muhammada (Głogowski 2017, s. 18-19). O vztahu salafismu k terorismu a násilnému extrémismu se uvažuje tak, že ačkoliv salafismus sice sám o sobě neospravedlňuje násilí a terorismus, představuje kontext, ze kterého ospravedlňování násilí vzešlo (García Magariño a Talavero Cabrera 2019, s. 77).

Tam, kde autoři nepracují s pojmem salafismus nebo např. ideologie Islámského státu či Al-Káidy a místo toho používají některý z řady spíše nekonkrétních pojmů jako je třeba islamismus, či islámský radikalismus, je jako jeden z klíčových rysů těchto myšlenkových směrů zmiňována netolerance a odpor ke všemu „západnímu“ (Abbas 2012, s. 350). S tím patrně úzce souvisí poměrně rozšířený pocit, že je islám pod útokem (García Magariño a Talavero Cabrera 2019, s. 80) či že bude zkažen (Halliday 2003 in Abbas 2012, s. 349). Značnou roli rovněž může hrát zdůrazňování úpadku (zejména ze strany militantních skupin) týkajícího se především islámských institucí a představitelů muslimských zemí, přičemž tento úpadek je obvykle vysvětlován v souvislosti s vlivy ze Západu (Abbas 2007a, s. 117), v protikladu s nabízeným „všelékem“ v podobě práva šaría (Głogowski 2017, s. 8).

Rovněž stojí za zmínku role islámského konceptu „ummy“. Tento pojem označuje komunitu či obec, zahrnující buď všechny muslimy, nebo určitou menší muslimskou komunitu či obec, přičemž podle Farhada Khosrokhavara (2017, s. 41-42) představuje právě toto pojetí ummy (zahrnující muslimy na lokální, regionální či nanejvýš národní úrovni) původní a tradiční chápání tohoto konceptu. Koncept ummy je ze strany radikálních islamistických organizací využíván k zajištění pocitu sounáležitosti, k poskytnutí kolektivní identity pro mladé muslimy, na které se tyto organizace snaží působit a ze strany mladých „džihádistů“ může pomoci k vymezení se proti vlastní společnosti (Cincu 2016, s. 25; Khosrokhavar 2017, s. 42).

Humayun Ansari (2005 in Abbas 2012, s. 350) poukazuje, že z teologického hlediska se výše zmíněné myšlenkové směry vymykají tradičnímu sunnitskému islámu a představují spíše ideologii založenou na doslovném chápání klíčových textů. Podle Tahira Abbase (2007a, s. 113-115) je pro islámský radikalismus charakteristické, že určité koránské verše bývají za účelem ospravedlnění násilí vytrženy z kontextu a s dobrými znalostmi islámských náboženských textů se ukazuje, že např. teroristické útoky jsou těmito texty neospravedlnitelné. Za zmínku stojí například přehodnocení postojů k sebevraždě, v tradičních směrech islámu zakázané, která je ideologií Al-Káidy v kontextu jejich pojetí džihádu (konkrétně v podobě sebevražedného útoku) nepovažována za sebevraždu, nýbrž za „normální“ smrt během džihádu, přičemž vysvětlení leží v islámském

pojetí predestinace - jen Bůh rozhodne, zdali bojovník padne či nikoliv (Głogowski 2017, s. 16).

Jonathan Githens-Mazer (2008, s. 555-556) věnuje rovněž pozornost mýtům, vzpomínkám a symbolům, které podle něho představují v souvislosti s radikalizací mobilizační faktory. Githens-Mazer (2008, s. 556) zastává názor, že by se k „islámskému aktivismu“ mělo přistupovat jako k společenskému hnutí, mezi jehož předpoklady patří mj. pocíťovaná nespravedlnost či „morální pobouření“ a vnímaná kolektivní identita, které se zakládají právě na „obecně dostupných a chápaných repertoárech mýtů, vzpomínek a symbolů“. Jedním z těchto mýtů, které Githens-Mazer (2008, s. 557) zmiňuje (zejména v souvislosti se severoafrickými menšinami ve Velké Británii) je „mýtus zlatého věku“, idealizovaných dob předcházejícím evropské kolonizaci severní Afriky (podobné představy však lze možná hledat i v souvislosti s jinými oblastmi), spjatý s představami o tehdejších podobách islámu a sloužící současně k upevňování arabské, národní (Alžírské) či islámské identity a k vymezení se vůči „nevěřícím kolonizátorům“. Velkou roli má podle Githens-Mazera (2008, s. 557-559) rovněž představa pokoření, úpadku a útlaku ve vztahu ke kolonizaci ze strany evropských zemí (zde je řeč konkrétně o Francii) a následná nenaplněná očekávání návratu ke „zlatému věku“ po dosažení nezávislosti na koloniálních mocnostech, s čímž patrně úzce souvisí nespokojenost s dosavadním politickým a ekonomickým vývojem.

Jak a proč se někteří mladí muslimové radikalizují?

Většinu akademické literatury zabývající se radikalizací mladých muslimů, na kterou jsem v souvislosti s touto prací narazil, představovaly texty, jejichž autoři si kladli za cíl vysvětlit příčiny radikalizace některých mladých muslimů, popsat povahu jejich radikalizace a odhalit faktory, které mohou k jejich radikalizaci přispívat. Ačkoliv si žádný z autorů nenárokoval exkluzivitu svých teorií, většina autorů přikládá určitým příčinám a faktorům větší váhu než ostatní a někteří ve svých pracích kritizují dosavadní výzkum a navrhují více se soustředit na jiné příčiny a faktory.

Pro zpřehlednění zmiňovaných faktorů může být užitečné rozdělit je na faktory vnější, vysvětlující radikalizaci působením jejich okolí (obvykle chápaného jako umožňujícího radikalizaci nebo přispívajícího k radikalizaci) a vnitřní, mnohdy psychologické povahy. Podobné rozlišení navrhuje M. S. Kleinmann (in Vegrichová 2019, s. 50), který rozlišuje mezi individuální, skupinovou a společenskou úrovní příčin, proč se jedinec stává „součástí a aktérem terorismu“. Vzhledem k mému spíše společenskovědnímu zaměření nezahrnu do této kapitoly teorie vysvětlující radikalizaci s pomocí psychologických metod a pozornost věnuji zejména vysvětlením radikalizace skrze vnější faktory, ačkoliv určitý prostor dám i faktorům vnitřním, které představují důležitou součást dosavadních debat na téma radikalizace a zároveň tvoří nedílnou součást mnoha teorií, vysvětlujících radikalizaci skrze současné, popřípadě vzájemné působení vnějších a vnitřních faktorů.

Ačkoliv ve snaze o hledání odpovědi na otázku „Jak a proč se někteří mladí muslimové radikalizují?“ představím různé teorie o příčinách a povaze radikalizace, považuji v souladu s požadavkem některých autorů po holistickém přístupu za vhodné neuvažovat apriorně o těchto teoriích jako o navzájem se vylučujících.

Proces radikalizace

Radikalizace je zpravidla chápána jako určitý proces. Podle Tamar Mitts (2019, s. 174) většina modelů radikalizace zahrnuje tři fáze. Během první objeví osoba přitažlivost extrémistické ideologie, ať už skrze další, již zradikalizované osoby ve svém okolí nebo skrze internet. Ve druhé fázi se osoba stává stále více oddaná dané ideologii a začíná dávat své myšlenky hlasitě najevo, popř. se snaží skrze jisté druhy jednání vyjádřit svůj vztah ke společnému cíli. Poslední fázi, ke které však nemusí podle některých autorů dojít pak představují násilné činy.

Naproti tomu Richardson, Berlouis a Cameron (2017, s. 90) tvrdí, že radikalizace nepředstavuje přímočarý proces, a že se jedná o proces unikátní pro každého jednotlivce. Zároveň je třeba zmínit případy, kdy k radikalizaci dochází po vstupu do teroristické skupiny (Schmid 2016, s. 28), což (pokud nevezmeme v potaz možnost členství v teroristické skupině bez páčání násilných činů) je v rozporu s představou fází radikalizace, popisovaných Tamar Mitts, kde páčání násilných činů představuje její završení.

Vzhledem k tomu, že úvahy o povaze a průběhu radikalizace mladých muslimů jsou úzce spjaty s teoriemi o příčinách radikalizace a o faktorech, které k ní přispívají, a jelikož v mnoha případech nelze popis tohoto procesu od vysvětlení jeho příčin oddělit, představím nyní hlavní teorie, vysvětlující proč k radikalizaci dochází, do nichž se zároveň promítají představy různých autorů o povaze a průběhu procesu radikalizace.

Třída a vztahy s majoritou

Snahy nalézt souvislost mezi radikalizací a socioekonomickým postavením, a případně tak odhalit příčiny radikalizace představují jeden z hlavních proudů výzkumu radikalizace. Zejména po útocích z 11. září 2001 se začalo uvažovat například o přímé souvislosti mezi terorismem a chudobou, avšak tyto teorie od počátku čelily kritice a pozornost se brzy přesunula k jiným faktorům (Hegghammer 2016, s. 2; Moran 2017, s. 327). Krueger a Maleckova (2003 in Richardson, Berlouis a Cameron 2017, s. 95) dokonce tvrdili, že u chudých a méně vzdělaných lidí je méně pravděpodobné že vstoupí do islamistické skupiny, avšak je nutné zmínit, že vycházeli z výzkumů jak z evropských tak neevropských zemí. Hegghammer (2016, s. 10-11) naproti tomu na základě mnoha dostupných dat ilustruje, že evropští džihádisté obecně náležejí k dolní polovině socioekonomického žebříčku, což sice nemusí nutně představovat příčinu jejich radikalizace, avšak tuto možnost neodmítá a zmiňuje několik hypotetických příčin pramenících z jejich socioekonomického postavení:

- 1) objektivní strádání (tuto možnost považuje za nejméně pravděpodobnou)
- 2) nedostatečná společenská mobilita
- 3) rozhořčení vyvolané ne vlastní chudobou, ale chudobou členů vlastní skupiny, vysvětlovanou systematickou nespravedlností
- 4) náklady obětované příležitosti („džihádisté“ nemají co ztratit)
- 5) působením vedlejších účinků chudoby (např. nezaměstnaní mají více času, který mohou trávit na internetu a v mešitách, kde mohou být vystaveni radikálním myšlenkám; působení

islamistických organizací v přistěhovaleckých oblastech; vyšší pravděpodobnost negativních zkušeností s policií v určitých městských čtvrtích)

Levan Elbakidze a Yanhong Jin (2015, s. 1520-1535 in Stern 2016, s. 103) popisují vztah mezi transnacionálním terorismem a průměrným příjmem skrze křivku ve tvaru U – šance, že občané dané země začnou participovat na transnacionálním terorismu roste spolu s vzrůstem průměrného příjmu z nejnižších úrovní, avšak další růst průměrného příjmu vytváří překážky pro jejich mobilizaci.

Podle Khosrokhavara (2017, s. 33-35) představovali až do útoků z 13. listopadu absolutní většinu „džihádistů“ ve Francii lidé z nižších společenských tříd, jejichž radikalizaci však klade do souvislosti spíše s hněvem vůči společnosti (resp. majoritě) a pocíťovanou společenskou nerovností, související s vyloučením a stigmatem, spjatým s jejich zevnějškem a jazykem. Radikalizaci tak patrně nepovažuje za přímý důsledek jejich třídního postavení, ale spíše za jeden z možných důsledků problematických vztahů mezi mladými muslimy z francouzských předměstí (banlieues) a majoritní společností, zahrnujících vyloučení a stigma na straně jedné a odpor mladých muslimů z banlieues k majoritě na straně druhé. Zároveň je nutno dodat, že Khosrokhavar (2017, s. 38-41) popisuje i radikalizaci muslimů ze střední třídy, u nichž však nezmiňuje ani nepřímý kauzální vztah mezi jejich postavením a radikalizací a hovoří spíše o roli ideologie, hodnot a psychologických faktorů. Khosrokhavar je jedním z mnoha autorů, kteří uvažují o radikalizaci v úzké souvislosti s otázkou sociálního vyloučení, stigmatu a obecněji bariér mezi muslimskými menšinami a majoritní společností. Rovněž Tahir Abbas (2007a, s. 111-115) upozorňuje, že mnoho „radikálních džihádistů“ vzešlo z komunit, které nebyly chudé a jejich radikalizace spíše souvisí s bariérami mezi muslimy a majoritou, z nichž pramení závist a rozhořčení, čehož mohou využít někteří radikální učenci, snažící se působit na muslimskou diasporu, přičemž podobně uvažuje o roli rozhořčení i Alex P. Schmid (2013, s. 27), který přisuzuje rozhořčení spíše význam mobilizačního nástroje, než že by hovořil o radikalizaci či terorismu, jako o přímém důsledku samotných negativních osobních zkušeností. Podle Diny Al Raffie (2016 in Cincu 2016, s. 20) může nedostatek interakcí členů muslimských komunit ve Velké Británii s širší britskou společností usnadňovat dosažení stavu „připravenosti identity“ ve vztahu k radikalizaci. Podobně vysvětluje cestu k radikalizaci i Quintan Wiktorowicz (2005 in Moran 2017, s. 317-320) podle něhož sociální a politické vyloučení obyvatel francouzských předměstí „banlieues“ umožňuje, aby u nich došlo k takzvanému „kognitivnímu otevření“ (cognitive opening) – k jakémusi stavu připravenosti k osvojování podstatně odlišných světonázorů a představ.

Konkrétněji se rovněž uvažuje o možné souvislosti mezi islamofobními projevy a radikalizací muslimů. Při popisu situace v Nizozemsku označují Tinka Veldhuis a Edwin Bakker (2009, s. 12) za jednu z příčin osvojování extrémních postojů ze strany mladých muslimů protimuslimské nálady následující po teroristických útocích spáchaných islamisty. Zde se samozřejmě nabízí představa vzájemného působení radikalizace (resp. terorismu, do značné míry spjatého s radikalizací) a islamofobie, které popisuje Tahir Abbas (2012, s.353). Jako možné způsoby, jakým může islamofobie radikalizaci muslimů pohánět zmiňuje Adina-Elena Cincu (2016, s. 22-23) dopad islamofobie na jejich sebeúctu, duševní zdraví, pocit bezpečí a na jejich identitu (viz podkapitola „Otázka identity“). García Magariño a Talavera Cabrera (2019, s. 80) upozorňují, že islamofobie může přispívat k pocitu muslimů, že islám a muslimové jsou pod útokem, což přispívá a usnadňuje radikalizaci některých osob. V souvislosti s úvahami o vlivu islamofobie na radikalizaci stojí za zmínku studie Tamar Mitts (2019) poukazující na možnou souvislost mezi radikálně-islámskými aktivitami na sociální síti Twitter a podporou krajně pravicových hnutí ze strany majority na lokální úrovni.

Vzdělání

V souvislosti se socioekonomickými faktory je třeba zmínit úvahy o možném vlivu vzdělání na radikalizaci mladých muslimů. Podle Garcíi Magariña a Talavera Cabrery (2019, s. 72, 78) mají lidé s nižší úrovní vzdělání méně prostředků k čelení manipulaci a indoktrinaci, přičemž píší zejména o úrovni náboženského vzdělání, která, v případě že je nižší, umožňuje akceptovat ospravedlňování násilí s pomocí koránských pasáží vytržených z kontextu (viz kapitola „Jaké postoje si osvojují?“).

Představu přímé úměrnosti mezi mírou vzdělání a rizikem radikalizace (zde se místo radikalizace hovoří o mobilizaci k terorismu) určitým způsobem zpochybňuje Jessica Stern (2016, s. 103), přičemž odkazuje na studie Brockhoffové, Kriegera a Meirriekse (2015, s. 1186-1215 in Stern 2016) a Gambetty a Hertoga (2016 in Stern 2016). Zatímco v případě dobrých socioekonomických podmínek vzdělání mobilizaci k terorismu podle těchto studií ztěžuje, v případě že jsou tyto podmínky neblahé představuje vyšší úroveň vzdělání rizikový faktor.

Role státu

S teoriemi vysvětlujícími radikalizaci skrze působení socioekonomických faktorů rovněž úzce souvisí úvahy o selhání státu v některé ze sfér jeho působnosti, dopadající na příslušníky muslimských komunit, kteří se v reakci na toto selhání mohou začít vůči státu vymezovat. Paul Gilroy (2000 in Abbas 2012 s. 349) například zmiňuje neschopnost národního státu naplnit ekonomická očekávání a kulturní touhy muslimských komunit, což představuje kontext v němž se mohou vyvíjet různé druhy islámského revivalismu (viz kapitola „Jaké postoje si osvojují?“). Richardson, Berlouis a Cameron (2017, s. 95-96) zároveň odkazují na data ze zprávy Balkánské investigativní zpravodajské sítě (BIRN), podle níž radikální skupiny využívají ekonomických nesnází a selhání nástupnických států bývalé Jugoslávie k tomu, aby šířily svůj vliv skrze poskytování veřejných služeb jako jsou nemocnice a školy, v důsledku čehož mohou působit jako důvěryhodnější než státní instituce.

Adina-Elena Cincu (2016, s. 22) rovněž odkazuje na zprávu britského ministerstva vnitra z roku 2005, kde je jako jedna z hlavních hnacích sil radikalizace zmíněn „pocit mladých muslimů, že nemají slovo a žádný legitimní prostor pro politické vyjádření, pro protest nebo projevy nesouhlasu“, což může podle Cincu spolu s pocitem vyloučení z širší společnosti prohloubit nedůvěru a izolaci mladých muslimů a přispívat k odporu vůči státu.

Mnoho teorií, popisujících možné šíření radikalizace vlivem působení státu, se zaměřuje na různá protiteroristická, popřípadě protiradikalizační opatření, která podle mnohých ve spoustě zemí negativně působí na tamní muslimské komunity. Vicki Coppock a Mark McGovern (2014, s. 243-244) popisují nové pravomoci k provádění kontrol, sledování, zatýkání, držení ve vazbě, které začaly v kontextu „války proti terorismu“ (zejména po útocích z 11. září 2001) uplatňovat britské bezpečnostní složky. Tyto taktiky měly podle těchto autorů nepoměrný negativní dopad na britské muslimy, přičemž odkazují na analýzu V. Dodda (2011 in Coppock a McGovern 2014, s. 244), podle které lidé asijského původu (v tomto kontextu je řeč o jihoasijských muslimech) mají 42x větší šanci, na zadržení v souladu se 7. oddílem britského Zákona o terorismu z roku 2000, což vyvolalo otázky ohledně možné rasové profilace. Dopad, který výše zmiňované praktiky mají zejména na mladé muslimy (Medina Ariza 2013, in Coppock a McGovern 2014, s. 244) podle některých autorů negativně ovlivňuje jejich důvěru k policii (Choudhury a Fenwick 2011 in Coppock a McGovern 2014, s. 244), popřípadě dokonce zhoršuje nejrůznější problémy s duševním zdravím a přispívá k jejich potřebě řídit, vyjadřovat a skrývat jejich identity, které jsou vnímány jako rizikové (Mythen aj. 2009 in Coppock a McGovern 2014, s. 244). Adina-Elena Cincu zároveň

odkazuje na zprávu britské Communities and Local Government Committee (2010, s. 11-17 in Cincu 2016, s. 24), podle které britská protiradikalizační strategie Prevent prohlubuje mezi muslimy pocity frustrace a odcizení, což může v případě některých osob prohloubit jejich náchylnost k radikalizaci. Pociťované zásahy do soukromí mohou podle Cincu (2016, s. 24) rovněž přispívat k této náchylnosti skrze odrazování britských muslimů od účasti na politické dynamice.

Vlivy ze zahraničí a historie

Vedle teorií usilujících o vysvětlení radikalizace mladých muslimů působením státu na svém území - na své obyvatele, je třeba rovněž zmínit teorie vysvětlujících radikalizaci v souvislosti s působením států mimo jejich hranice, s vlivem mezinárodních vztahů a obecněji s dopadem globálního politického a společenského vývoje. Zároveň zmíním i teorie hledající vysvětlení příčin radikalizace hlouběji v minulosti.

Nejčastěji zmiňované vlivy ze zahraničí, o nichž se v souvislosti s radikalizací mladých muslimů píše, představují výsledky snah teroristických organizací, jako je Al-Káida či Islámský stát. Mnoho pozornosti bylo věnováno zejména jejich propagačním a náborovým kampaním, skrze které tyto organizace mohou působit na mnoho mladých muslimů, vyvolávat či přispívat k jejich radikalizaci a vybízet je k odcestování na území aktivního působení těchto hnutí či k „boji s bezvěrci v jejich vlastních zemích“ (Brzuszkiewicz 2018, s. 145-147). V souvislosti s činností těchto organizací je rovněž třeba zmínit otázku zahraničních bojovníků vracejících se do svých domovských zemí – takzvaných „navrátilců“, o nichž se uvažuje nejčastěji buď jako o potenciálních teroristech nebo jako o možných šířitelích radikálních myšlenek (Akdaş 2018, s. 67-69). Richard Barrett (2017 in Akdaş 2018, s. 68) rozděluje zahraniční bojovníky (konkrétně členy organizace Islámský stát) podle rizika, které představují, do pěti kategorií: 1) na ty, kteří se nestihli do této organizace integrovat, 2) na ty, kteří se cítí Islámským státem zklamanými, 3) na bojovníky, hledající nové bojiště, 4) na poražené bojovníky, či rekruty zajaté při cestě na území Islámského státu a nakonec na 5) ty, kteří byli touto organizací vysláni k plnění nějakého úkolu.

Vedle vlivu teroristických organizací stojí rovněž za zmínku úvahy o dopadu působení Saudské Arábie, jejíž „salafističtí misionáři“ šíří podle Aleksandera Głogowského (2017, s. 10) islámský radikalismus (často se hovoří o salafismu či do značné míry příbuzného wahhábismu) do dalších muslimských zemí a do muslimských komunit v Evropě. Zároveň hovoří o významu saúdské podpory afghánských mudžáhedínů bojujících v 80. letech se sovětskými vojsky a upozorňuje, že v úzké souvislosti s touto podporou došlo ke vzniku teroristické organizace Al-

Káida. Velkou roli v propagaci salafismu (viz kapitola „Jaké postoje si osvojují?“) a globálního džihádu, měly podle Głogowského (2017, s. 11) rovněž teroristické útoky z 11. září 2001.

Za možnou příčinu radikalizace považují někteří autoři pocitovanou západní hegemonii nebo představu, že muslimové a islám čelí útoku nebo těžké diskriminaci (Cincu 2016, s. 22). Často se hovoří např. o dopadu invaze Spojených států a jejich spojenců do Iráku a „války proti terorismu“ nebo o vlivu obrazů z věznic Abu Ghraib a Guantánamo⁹, což může sloužit k ospravedlnění násilných činů (Cincu 2016, s. 22; Abbas 2007a, s. 118). Tahir Abbas (2007a, s. 118) zmiňuje příklad jednoho ze strůjců teroristických útoků v Londýně z roku 2005 – Mohammada Sidique Khana, který své jednání v dopisu na rozloučenou zdůvodňoval v souvislosti s válkou v Iráku a sebe přitom označoval za „vojáka, bránícího svůj lid“.

Gilles Kepel (2002 in Abbas 2007b, s. 431) rovněž uvažuje o islámském radikalismu jako o důsledku některých historických událostí, jako je rozpad Sovětského svazu, konec studené války nebo růst cen ropy po roce 1973. Podle Abbase Tahira (2007c, s. 292) hraje důležitou roli posledních 200 let, během kterých čelí muslimský svět západnímu imperialismu a kolonialismu Bernard Lewis (2004 in Abbas 2007b, s. 431) rovněž spojuje islamismus např. s rozpadem Osmanské říše, který provázal konec chalífátu představujícího symbol muslimské jednoty. Tento titul si mimo jiné nárokoval i vůdce organizace Islámský stát Abú Bakr al-Bagdádí, který spolu s tímto titulem si přisvojil i právo na vydávání výnosů o tom, kdo je a není muslim v souladu s konceptem „takfíru“ (viz kapitola „Jaké postoje si osvojují?“) (Stach, Kura 2015 in Głogowski 2017, s. 12). Bernard Lewis (2004 in Abbas 2007b, s. 431) dále zmiňuje symbolický význam křížových výprav, zmiňovaných paralelně se západním imperialismem a zároveň hovoří o nedůvěře k představitelům muslimských zemí a možném selhání modernizace muslimských společností.

Otázka identity

Značné množství autorů se shoduje na ústřední roli identity v procesu radikalizace mladých muslimů. V kontextu muslimských diaspor v západních zemích se často hovoří o krizi identity, coby o charakteristickém znaku mnoha mladých muslimů (Choudhury 2007 a Malik 2007 in Veldhuis a Bakker 2009, s. 7), přičemž konkrétně jsou za velmi náchylné považováni například imigranti bez rodin, neintegrování lidé, vězni nebo osoby s dysfunkčním rodinným zázemím (García Magariño a Talavero Cabrera 2019, s. 72-73). Tato krize identity je obvykle popisována

⁹ V souvislosti s věznicí Guantánamo stojí za zmínku případová studie Tahira Abbase „Ethno-Religious Identities and Islamic Political radicalism in the UK: Case Study“, kde Abbas ilustruje případ Moazzama Begga – britského muslima, který v této věznici strávil téměř dva roky, aniž by byl z čehokoli obžalován a aniž by se po propuštění dočkal jakékoli kompenzace.

jako rozkol s kulturou rodičů na jedné straně (viz podkapitola „Rodina a mezigenerační vztahy“) a s majoritní společností na straně druhé (viz podkapitola „Třída a vztahy s majoritou“) (Veldhuis a Bakker 2009, s. 7.; García Magariño a Talavera Cabrera 2019, s. 77). Důsledkem tohoto „vykořenění“ pak může být podle Garcíi Magariña a Talavera Cabrery (2019, s. 77) obrat k radikálnímu islámu, který jim může poskytnout pocit sounáležitosti a vyřešit problémy, týkající se jejich identity. Podle Quintana Wiktorowicze (2005 in Moran 2017, s. 317) umožňuje krize identity tzv. „kognitivní otevření“ (cognitive opening) - stav připravenosti k osvojování podstatně odlišných (tedy i radikálních či násilně-extremistických) světonázorů a představ. Jessica Stern zmiňuje výzkum dvou set muslimských migrantů v USA (Lyons-Padilla aj. 2015 in Stern 2016, s. 105), který ukázal, že ti, kteří se neidentifikovali ani se svým kulturním dědictvím ani s americkou kulturou byli nejvíce náchylní k pocitům marginalizace a bezvýznamnosti, kterým je ze strany mnoha autorů přisuzována ústřední role v procesu radikalizace.

Matthe Moran (2017, s. 327-328) vidí příčiny této krize identity (konkrétně hovoří o muslimech z francouzských předměstí „banlieues“) v diskriminaci ze strany majority, která prohlubuje problémy sociálního a ekonomického vyloučení, k němuž rovněž přispívá skutečnost, že bývá často interpretováno jako problém nedostatečné integrace. Podle Tahira Abbase (2007a, s. 116) přispívá k problémům mladých muslimů s jejich identitou osvojení si v Evropě obecně rozšířeného předpokladu o neslučitelnosti muslimské identity se západními hodnotami. Pokud se daná osoba následně radikalizuje, může být otázka vyjednávání mezi národní (Abbas zmiňuje britskou) a muslimskou identitou vyřešena odmítnutím tohoto vyjednávání, coby zrady islámu. Ve výsledku tak může radikalismus podle Abbase poskytnout řešení konfliktu identity, a umožňuje současně kritizovat¹⁰ vlastní menšinu a zároveň k ní zachovávat loajalitu.

Někteří autoři rovněž vidí příčinu krize identity nejen v povaze vztahů mezi majoritou a minoritou, ale zároveň i v procesech postihujících celou společnost. Podle Basii Spalek (2007, s. 195-196) v pozdně moderní společnosti roste proměnlivost a nepředvídatelnost náboženských identit, která může, v kombinaci se sklonem mladých muslimů k individuálnímu studiu náboženských textů, vyústit k individualističtějším reakcím na osobní krize, zvyšujícím jejich náchylnost k extrémismu. Tahir Abbas (2007a, s. 116-117) rovněž upozorňuje, že v dnešních moderních, čím dál kosmopolitnějších společnostech dochází k rostoucí osobnostní, teologické a politické diverzifikaci, v jejíž rámci dochází i k šíření radikálních myšlenek.

¹⁰ Zde Abbas možná rovněž odkazuje na rozdíly mezi tradičními směry islámu a radikálními směry.

Rodina a mezigenerační vztahy

Jako o jedné z možných příčin radikalizace na úrovni jednotlivce se uvažovalo a uvažuje o problematickém rodinném zázemí. Jako o potenciálním zdroji islamistického extrémismu a separatistických kulturních hodnot se hovoří o konzervativní a náboženské výchově (Scourfield aj. 2013, Fathi and Hakak in Abbas, M. S. 2019, s. 1461). Naproti tomu García Magariño a Talavero Cabrera (2019, s. 77), zaměřující se na radikalizaci muslimů ve Španělsku označují za jednu z nejohroženějších skupin členy dysfunkčních rodin. Podle nich představují například dívky, kterým chybí láska, děti, které tráví hodně času samy a týraní lidé, kterým chybí naděje a pocit poslání snadnou kořist pro zprostředkovatele radikalizace. Jejich vnitřní prázdnotu pak může naplnit příslušnost k teroristické buňce, která se stává jejich primární skupinou. (tamtéž, s. 77-78). Farhad Khosrokhavar (2017, s. 32), který sleduje zejména situaci ve Francii při sestavování jednoho ze dvou profilů charakteristického domácího džihádisty¹¹ zmiňuje, že mnozí měli nešťastné dětství a často byli vychováni v dětském domově. Paulussen, Nijman a Lismont (2017 in Richardson, Berlouis a Cameron 2017, s. 91) si zároveň všimli, že poměrně velké množství zahraničních bojovníků pochází z domácností s násilnickým nebo chybějícím otcem a v mnoha případech může náchylnost k extrémismu vyvolat poměrně častá situace, kdy se synové v důsledku obtížné asimilace svých otců stávají hlavami rodiny, což může způsobovat touhu po úniku, hledání identity a pocitu sounáležitosti.

O radikalizaci a obecně o vývoji postojů mladých muslimů ve vztahu k jejich rodinnému zázemí se rovněž uvažuje v kontextu mezigeneračního napětí. Tahir Abbas (2012, s. 350) zmiňuje jako jeden z hlavních bodů rozkolu otázku vztahu k tradici, prezentující se v požadavku návratu k doslovnějším interpretacím islámu ze strany mnoha mladých muslimů, což podle Abbase představuje způsob, jakým mladí muslimové usilují o větší samostatnost a posílení svého postavení. Mladí muslimové tak často začnou jevit větší zájem o islám, avšak vzhledem k často omezeným schopnostem svých rodičů a nedostatečným možnostem náboženského studia v rámci mešit jsou nuceni hledat na internetu, v neoficiálních čtenářských spolcích a v náboženských studijních kruzích, kde přijdou obvykle do kontaktu s radikálními myšlenkami, které si malé množství z nich osvojí (tamtéž, s. 350).

¹¹ Jedná se o jeden z dvou profilů, které Khosrokhavar představuje. Zde zmiňují profil džihádisty z nižších společenských tříd, který převládal zejména mezi lety 1995-2015, charakteristický dlouhodobou delikvencí a spojovaný s francouzskými sídlišti banlieues.

Podle Madeline-Sophie Abbas (2019, s. 1458-1460) mohou být mezigenerační vztahy rovněž poznamenány protiteroristickými opatřeními, ať už skrze samovolné pronikání podezřívavosti do muslimských rodin a nebo v důsledku cílených snah státu působit na muslimské rodiče, kteří pak mohou například internalizovat vnější islámské znaky (hidžáb, plnovous aj.) coby znaky extrémismu a snažit se řídit náboženské identity svých dětí v souladu s představou „umírněného muslima“, což má na poměry v rodinách prokazatelně škodlivý vliv. Skrze prisma extrémismu může být kromě vnějších znaků či např. zájmu o náboženské otázky rovněž vykládáno odcizení mladých muslimů od jejich rodičů a touha po samotě (tamtéž, s. 1465) nebo jejich politická angažovanost, např. v podobě legitimních protestů (tamtéž, s. 1470).

Farhad Khosrokhavar (2017, s. 37-38) zároveň upozorňuje, že džihádisté ke svým násilným činům čím dál častěji využívají pokrevních vazeb (zejména loajality svých bratrů), čímž zároveň zajišťují neproniknutelnost svých skupin ze strany zpravodajských služeb. Pro rodinu, která si v minulosti například prošla nějakým rozkolem, může podle Khosrokhavara náboženská radikalizace a myšlenka společného cíle rovněž představovat příležitost pro znovunavázání vztahů a zajištění pocitu jednoty.

Riziková prostředí a instituce

Mnoho autorů popisuje povahu radikalizace mladých muslimů a hledá její příčiny ve vztahu k prostředí či k některým institucím, kde mladí muslimové žijí či tráví čas. Některé kategorie prostředí, či institucí bývají ve vztahu k radikalizaci nahlíženy buď přímo jako rizikové, nebo jako radikalizaci umožňující.

Městská čtvrť, ve které radikalizující se mladí muslimové žijí, představuje snad nejčastěji zmiňované prostředí, o němž se uvažuje jako o prostředí, které jistým způsobem může přispívat k jejich radikalizaci. Úvahy o místě bydliště, představujícího rizikový faktor radikalizace obvykle jdou ruku v ruce s teoriemi o radikalizaci, coby důsledku špatného socio-ekonomického postavení mladých muslimů či problematických vztahů mezi minoritou a majoritou. Nejčastěji (zejména v textech popisujících podmínky ve Velké Británii a Francii) se v použité literatuře hovoří o chudších čtvrtích, charakteristických vysokou koncentrací příslušníků muslimských menšin (viz podkapitola „Třída a vztahy s majoritou“). Rovněž se uvažuje o možném dopadu podpory krajně pravicových hnutí v dané čtvrti, což se snaží doložit ve své studii Tamar Mitts (2019) poukazující na možnou souvislost mezi radikálními aktivitami na sociální síti Twitter a podporou krajně pravicových hnutí na lokální úrovni.

Dalším z prostorů, které jsou nejčastěji zmiňovány v souvislosti s radikalizací, jsou **vězení**, o kterých se obvykle píše jako o rizikových prostředích, která mohou určitými způsoby přispívat k procesu radikalizace. Někteří autoři považují za možný důvod přeplněnost věznic, ve kterých extrémisté nejsou nijak oddělení od ostatních vězňů, a dále poukazují na omezený přístup k resocializačním programům a omezenou dostupnost vězeňských duchovních, kteří by jim mohli radit v otázkách náboženství a poskytovat útěchu (Richardson, Berlouis a Cameron 2017, s. 93-94). Podle Khosrokhavara (2016, s. 69-70) vězení hraje důležitou roli zejména proto, že v podmínkách každodenního napětí a tváří v tvář odmítavému chování ze strany dozorců (a vězeňských institucí obecně) může zrást nenávist jedince vůči společnosti, přičemž dále poukazuje na možnost navázání kontaktu se zocelenými zločinci, sílící působení salafistů a pocíťované opovržení vůči islámu, kterým si mohou vězni vysvětlovat například absenci nebo nedostatek imámů, zákaz modlitebních koberečků na dvorech, nedodržování pátečních modliteb a podezření, která jejich modlitby budí. Na druhou stranu podle některých autorů může vězení pro mnoho pozdějších radikálů představovat i místo, kde teprve dochází k jejich náboženské konverzi, ačkoliv podle některých studií předchází náboženské konverzi (v tomto kontextu dlouho před nástupem do vězení) období zpochybňování dosavadních postojů a hledání alternativních perspektiv (Spalek 2007, s. 199). Basia Spalek (2007, s. 199) zároveň zmiňuje studie, podle nichž může náboženská konverze ve vězení v některých případech představovat způsob vyjednávání sociálních vztahů a zajištění vlastního bezpečí v podmínkách, ve kterých dochází k fyzickému a sexuálnímu násilí. Na rozdíl od jiných autorů vidí Spalek (2007, s. 199) vězení zároveň jako příležitost k vedení potenciálních konvertitů k umírněným formám islámu a ke zpochybnění extrémistických postojů, které si mohl jedinec osvojit již před vstupem do vězení. Richardson, Berlouis a Cameron (2017, s. 94) upozorňují, že radikalismem jsou vězni ohroženi i po propuštění, jelikož mnozí z nich se vrací do společnosti bez prostředků, bez rodiny a bez emocionální podpory, čehož se mohou snažit využít náboženské organizace, popřípadě si mohli vězni zvyknout na přísný režim z vězení, který mohou po propuštění najít v podmínkách extrémistických skupin.

Barbora Vegrichtová (2019, s. 97) namítá, že „do jisté míry lze analogicky považovat za prostředí vulnerabilní k radikalizaci i další místa, kde se kumulují osoby se sklony k delikventním a asociálním projevům, s poruchami chování nebo s osobními problémy, které se nacházejí ve složité životní situaci“, přičemž zmiňuje například výchovné a diagnostické ústavy, detenční centra, záchytná zařízení pro cizince a pobyťová střediska.

Mešity (popř. modlitebny) představují další prostředí, které je v souvislosti s radikalizací mladých muslimů často zmiňováno. Velmi často se o mešitě v tomto kontextu uvažuje (a to nejen v odborné literatuře) jako o potenciálně rizikovém prostředí, které může představovat vhodné podmínky pro šíření radikálních ideologií. García Magariño a Talavero Cabrera (2019, s. 73-74) při popisu radikalizace ve Španělsku zmiňují výsledky výzkumu španělské expertní skupiny „Real Instituto Elcano“, která prezentuje místa konání islámských modliteb (spolu s domácnostmi) jako nejpříznivější prostředí pro islámskou radikalizaci. García Magariño a Talavero Cabrera (2019, s. 77) zároveň o mešitách píše v souvislosti s financováním některých mešit (spolu se vzdělávacími a kulturními centry) ze Saudské Arábie, což tito autoři (a bezpochyby mnozí další) spojují s šířením salafistických myšlenek, blízkých ideologiím Al-Káidy a Islámského státu. Veldhuis a Bakker (2009, s. 10) prezentují výsledky zprávy Nizozemské Generální zpravodajské a bezpečnostní služby z roku 1998, která popisuje mešity jako politické arény, ve které působí nejružnější političtí aktéři, z nichž někteří těží z podpory nebo vlivu cizích mocností (např. Íránu, Libye a Saudské Arábie). Podstatně odlišný pohled na mešity prezentují rozhovory Tahira Abbase (2007b, s. 433) s britským fundamentalistou Moazzamem Beggem. Ten vzpomíná na období, kdy se u něho v mládí začal projevovat zájem o náboženské otázky, avšak v mešitách se necítil vítán a jelikož se nedokázal modlit jako ostatní, odmítal je navštěvovat v časech modliteb. Popisoval „stereotypní, dosud přetrvávající pocit, že když jdete do mešity, šediví starci s šedivými vousy, kteří neumí pořádně anglicky, vás pošlou pryč.“ Do prostoru mešit a modliteben se tak může rovněž promítat mezigenerační konflikt, v souvislosti se kterým se o radikalizaci mladých muslimů často píše (viz kapitola „Rodina a mezigenerační vztahy“). Kromě toho si Abbas (2012, s. 350) všímá, že mešity obvykle poskytují pouze omezené možnosti náboženského vzdělávání. Pokud se v mešitách někteří mladí muslimové necítí vítáni, nenajdou tam odpovědi na své otázky, nebo tyto mešity z nějakého důvodu odmítají (například na základě jejich asociace s podobami islámu, které považují za nečisté), mohou začít hledat alternativní zdroje poznání, často radikální povahy. Podobný obraz propasti mezi muslimskými náboženskými institucemi a mladými (britskými) muslimy prezentuje Adina-Elena Cincu (2016, s. 24).

Tahir Abbas (2007a, s. 110) rovněž zmiňuje případy mladých muslimů (často ze střední třídy), kteří se začali radikalizovat na **univerzitách**, což vysvětluje situacemi, kdy jejich etnicita a náboženství mohou v prostředí univerzit vést k prohloubení pocitů rozčarování s širší společností a k nabytí pocitu, že do ní nepatří. V mnoha případech se mladí muslimové ocitají během vysokoškolského studia poprvé mimo domov a současně se musí vyrovnávat se silným emocionálním dopadem nespravedlnosti světa. Není však příliš zřejmé, nakolik považuje Abbas

tyto procesy za specifické pro prostředí univerzit - zda-li se nejedná o procesy, které lze pozorovat i v jiných kontextech. Podle Vegrichtové (2019, s. 148-149) představuje škola místo, „kde děti navazují první sociální kontakty a formují své názory na určité problémy a na společnost jako celek“, přičemž učitelé, přetížení povinnostmi, často nezvládají zabývat se možnou radikalizací (jejíž první známky se podle Vegrichtové začínají objevovat právě ve školním prostředí), přičemž však může podle Vegrichtové pomoci učení žáků kritickému myšlení, pluralitě názorů a respektu k odlišnostem.

Skupinová dynamika

S teoriemi o rizikovém působení některých prostředí a institucí jdou ruku v ruce úvahy o vlivu skupin a skupinových procesů, které se sice primárně týkají vstupu do teroristických skupin a buněk, avšak rovněž poskytují další možné vysvětlení radikalizace. Podle Jessicy Stern (2016, s. 105-106) mohou někteří muslimové vstoupit do teroristické skupiny¹², podobně jako do kterékoliv jiné organizace v reakci na přesvědčování ze strany svých přátel, či s cílem dosáhnout jistých benefitů, lišících se od hlavních cílů skupiny, přičemž Alex P. Schmid (2013, s. 28) podotýká, že k radikalizaci v mnoha případech dochází až po vstupu do teroristické skupiny. Klíčovou roli společenských vazeb pro vstup do podobných skupin dokládá Marc Sageman (2004, in García Magariño a Talavero Cabrera 2019, s. 72) daty, která ukazují, že 70% osob zadržených a usvědčených z členství v ozbrojené islamistické skupině mělo v některé z těchto skupin přátele a 20% příbuzné, což García Magariño a Talavero Cabrera interpretují například jako snahu o zachování si přátelství či milostného vztahu.

V souvislosti s úvahami o vlivu skupinových dynamik je třeba zmínit jednu ze dvou technik náboru do teroristických organizací, které popisuje Sara Brzuszkiewicz (2018, s. 147) - tzv. „starý způsob náboru“ („old style recruitment“), strategií založených zejména na osobním kontaktu mezi takzvaným „zprostředkovatelem radikalizace“ a radikalizovanou osobou, kterému obvykle předchází společné sociální zázemí (například škola, sousedství, mešita či rodina).

Někteří autoři rovněž uvažují o sociálních dynamikách po vstupu do těchto organizací. Členství v teroristických buňkách podle Garcíi Magariña a Talavera Cabrery (2019, s. 73) uspokojuje, díky povaze těchto buněk, coby malých důvěrných skupin, potřebu jejich členů někam patřit, což značně posiluje jejich loajalitu. Scott Atran (2010 in Stern 2016, s. 106) dokonce

¹² Zmiňuje však i paralely s neonacistickými organizacemi – konkrétně s americkou „National Alliance“, která není označována za teroristickou organizaci. Tuto teorii tudíž lze patrně vztáhnout i na radikální islamistické skupiny obecně, nejen na ty teroristické.

přisuzuje společenským vazbám, včetně „altruistického zabíjení a umírání v zájmu bratrstva“ větší roli než ideologii a hodnotám, o které se členové těchto skupin opírají.

Přístupy zdůrazňující skupinové dynamiky – zejména např. přístup Marka Sagemana, však podle Arun Kundnani (2012, s. 14-16) neposkytuje dostatečná vysvětlení. Sageman podle něho sice popisuje „proces šíření infekce“, avšak nevysvětluje, proč tento „virus“ vůbec vznikl a proč se osoby s radikálními názory obracejí k násilí.

Internet

Odborná literatura, bezpečnostní složky i širší veřejnost věnují v souvislosti s radikalizací muslimů značnou pozornost prostředí internetu, o kterém se často hovoří jako o rizikovém, a to zejména v souvislosti s propagandou ze strany teroristických organizací. Jessica Stern ilustruje výsledky studie zaměřené na mladé Somálce ve Spojených státech a v Kanadě, podle které představuje čas strávený na internetu jeden z rizikových faktorů radikalizace (Ellis, Abdi, Lazarevic aj. 2015 in Stern 2016, s. 104-105). Ačkoliv nejvíce pozornosti začala role elektronické komunikace vzbuzovat v souvislosti s rozmachem Islámského státu (přibližně mezi lety 2011 a 2014), disponujícího specializovanými službami, jejichž cílem je působit na mládež z celého světa, v jisté míře těchto prostředků využívala již dříve například Al-Káida (Khosrokhavar 2017, s. 45).

Poněkud jiné podoby radikalizace v prostředí internetu si všímá Barbora Vegrichtová (2019, s. 140), která upozorňuje na snahy již radikalizovaných osob o navázání kontaktu s dalšími soukmenovci nebo případně se zahraničními teroristickými bojovníky, což představuje riziko prohloubení radikalizace. Internet je tak nahlížen nejen jako prostředek pro šíření propagandy, ale rovněž jako prostor, který může propojovat podobně smýšlející lidi, a upevňovat tak jejich postoje.

V souvislosti s radikalizací přes internet stojí za zmínku přístup Sary Brzuszkiewicz (2018, s. 147-148), která vymezuje tzv. „starý způsob náboru“ („old style recruitment“), strategií založených zejména na osobním kontaktu a nezahrnujících (nebo okrajově zahrnujících) elektronickou komunikaci. I přes fascinace, které nábor a radikalizace on-line budí, přikládá Brzuszkiewiczová rozhodující význam starému způsobu náboru, který je podle ní účinnější, ačkoliv prostředí internetu umožňuje působit na větší množství lidí. Klíčovou úlohu starého způsobu náboru zároveň dokládá studií Vidina aj., podle které 66% útoků v Evropě mezi lety 2014 a 2017 spáchaly osoby, které měly vazby na džihádistické skupiny a útočníci bez těchto vazeb představovali pouze 26%. Brzuszkiewiczová zároveň předpokládá růst významu tradičního náboru v souvislosti s vracejícími se zahraničními bojovníky, zatímco radikalizaci on-line stojí čím dál více v cestě protiradikalizační a protiteroristická opatření ze strany států.

Média

V souvislosti s radikalizací se rovněž uvažuje o možném dopadu působení médií, přičemž v literatuře, se kterou jsem pracoval, jsou zmiňovány zejména dva způsoby, jakými mohou média přispívat k radikalizaci, popřípadě k páchání teroristických útoků – na jedné straně očeřováním muslimů a na straně druhé přispíváním k proslulosti teroristických organizací a pachatelů teroristických činů.

Někteří autoři zdůrazňují dopad negativního vyobrazování muslimů a pozornosti, která je ve sdělovacích prostředcích věnována teroristickým útokům a událostem spojovaných s islámem, které jsou většinou hodnoceny jako negativní (García Magariño a Talavera Cabrera 2019, s. 78, 80; Abbas 2007c, s. 291, 293). Akbra Ahmed ve své knize „Postmodernism and Islam“ (1992 in Abbas 2007c, s. 292) popisuje, jak se muslimové a islám stali středem pozornosti médií v důsledku rozpadu Sovětského svazu a problémů v muslimských zemích. Abbas Tahir (2007c, s. 294) rovněž odkazuje na britský Institut rasových vztahů, podle něhož zatčení na základě protiteroristických zákonů jsou médií mnohem více pokryty než případy odsouzených nemuslimů. Podle Sergia Garcíi Magariña a Víctora Talavera Cabrery (2019, s. 80) přispívá způsob, jakým je islám a terorismus vyobrazován, spolu s bezdůvodným spojováním některých zločinů spáchaných muslimy s jejich náboženským profilem k pocitu křivdy, o kterém se v souvislosti s radikalizací velmi často uvažuje.

Za druhý možný důsledek důrazu, který média kladou na určitá témata a události, považují někteří autoři možnost, že média skrze své rozsáhlé pokrytí teroristických činů a jiných aktivit extrémistických hnutí zvyšují jejich proslulost. Podle Garcíi Magariña a Talavera Cabrery (2019, s. 70) „dopad terorismu a zájmu, který vzbuzuje v masmédiích, umožňuje rychlé rozšíření pohnutek teroristů do veřejné sféry.“ Farhad Khosrokhavar (2017, s. 35) dokonce tvrdí, že „džihádistické“ činy jsou úzce spjaty s jejich mediálním pokrytím, které z pachatelů teroristických činů činí de facto (byť někdy jen post mortem) „světové hvězdy“. Barbora Vegrichtová odkazuje na Luise de la Corte Ibáñeze (2009 s. 108 in Vegrichtová 2019, s. 13-14), podle něhož si „teroristé uvědomují, že mediální propagace jejich zločinů dokáže znásobit zastrašovací a symbolické účinky především tehdy, je-li šířena audiovizuálně. Opakovaná informace o teroristických akcích tak má zesilující účinek.“

Role genderu

Někteří autoři věnují pozornost genderu radikalizujících se mladých muslimů a snaží se odhalit, zdali a jak se jejich gender promítá do procesu jejich radikalizace. Tahir Abbas (2007c, s. 292) v jedné ze svých prací, zaměřených na muslimské (zejména jihoasijské) menšiny ve Velké Británii, uvádí, že muži mají často větší sklony k radikalizaci, což zdůvodňuje tak, že mladé muslimky se lépe vyrovnávají s teologickými, politickými a sociálními tlaky, kterým jsou jejich identity, identity muslimů narozených ve Velké Británii, vystaveny a mimo jiné rovněž dosahují lepších výsledků ve vzdělávání než muslimští muži. Sanghera, Thapar-Björkert, Macey a Abbas ve své knize „Islamic Political Radicalism: A European Perspective“ vysvětlují tyto rozdíly krizí maskulinity, které muslimští muži čelí mj. v reakci na rostoucí příležitosti pro ženy (v kontrastu s první generací muslimských migrantů, kteří v rámci své komunity ovládali domácí a veřejnou sféru) a jejich identity se zvětšují ve světle války proti terorismu, přetrvávajících nerovností, kulturního a strukturálního rasismu a negativního vyobrazování muslimů v médiích (Abbas, 2007c, s. 292-293).

Radikalizace se však nevyhýbá ani muslimkám. Podle Farhada Khosrokhavara jejich počet vzrostl zejména po vypuknutí občanské války v Sýrii v roce 2013. V porovnání s radikalizujícími se muži, mezi nimiž bylo alespoň ve Francii mnoho příslušníků nižších společenských tříd, pochází většina „džihádistek“ ze střední třídy a poměrně hojně jsou mezi nimi zastoupeny konvertitky. Khosrokhavar si všímá poněkud odlišné povahy jejich radikalizace – mnohé z nich „žijí ve snovém světě, nevycházejícím z džihádismu, ale přinejlepším z pre-džihádismu, do kterého si projektují fantazie, které mají málo společného s realitou ideologického či mentálního světa radikalizace ve striktním slova smyslu“ a neprojevuje se u nich nenávist vůči společnosti, charakteristická zejména pro radikalizované muže z nižších tříd. Mezi jejich hlavní motivace patří zkreslená humanitární vize ve vztahu k souvěrcům v Sýrii bojujícím proti Bašáru Assadovi. Za důležitý faktor v radikalizaci mladých muslimek považuje Khosrokhavar zároveň idealizovaný obraz muže - mužného, vážného, upřímného bojovníka, po jehož boku stanou. V těchto vizích mladých „džihádistek“ se podle Farhada Khosrokhavara (2016, s. 72-73) promítá nesouhlas s feminismem jejich matek a babiček, odmítnutí obrazu muže a ženy charakteristického pro moderní společnost a snaha uniknout nestabilitě a křehkosti charakteristické pro moderní páry. Na tyto sentimenty se zároveň snaží apelovat propagandistické a náborové kampaně teroristických organizací, kterých se tyto ženy mohou zároveň stát součástí.

Jak k jejich radikalizaci přistupovat?

Vedle snah o pochopení povahy a příčin radikalizace mladých muslimů se odborná literatura na toto téma zaměřuje na reflexi dosavadního studia tohoto jevu a dosavadních snah o potlačování radikalizace a terorismu. V některých případech autoři rovněž navrhuji odlišný přístup, ať už co se týče zkoumání radikalizace mladých muslimů nebo snah o jeho potlačování.

Výzkum

Značnou část reflexí dosavadních debat na toto téma (ze strany autorů věnujících se tomuto tématu) představují zdůrazňování určitých témat a přístupů na úkor témat a přístupů jiných. Charakteristický příklad takovéhoto reflexí lze nalézt například v článku „Research on Radicalisation“ od Alexe P. Schmida (2016, s. 27), který kritizuje dosavadní důraz na zkoumání „ohroženého jednotlivce“ na úkor výzkumu „umožňujícího prostředí“.

Určité východisko z „přetlačování“ zastánců dílčích témat a jednotlivých přístupů mohou poskytnout autoři zdůrazňující nutnost holistického přístupu (např. Cincu 2016, s. 19) – zkoumání jevu v jeho celistvosti namísto důrazu na jeho konkrétní aspekty. Do obrazu radikalizace, který mohou zastánci holistického přístupu poskytnout, lze podle mého názoru bez větších obtíží zasazovat i teorie ostatních autorů, které se obvykle ze své podstaty nijak navzájem neodporují.

Zároveň je třeba zmínit snahy některých autorů o upozornění na existující mezery v dosavadním výzkumu tohoto problému. Alex P. Schmid (2013, s. 34-41) například navrhuje hledat odpovědi na následující otázky¹³:

1. „Proč se mnohé osoby, se stejným zázemím jako teroristé, nestanou sami teroristy?
2. Proč jsou náchylní k radikalizaci i dobře vzdělaní, dobře postavení a patrně dobře integrovaní jedinci?
3. Kdo je nejvíce náchylným k radikalizaci?
4. Jakou roli v radikalizaci hraje internet?
5. Liší se nějak islámská radikalizace od jiných, více sekulárních druhů radikalizace?
6. Mohou jisté protiteroristické praktiky a represe způsobovat radikalizaci nebo k ní přispívat?
7. Dochází k radikalizaci na obou stranách – jak na bránící tak na útočící straně?“

¹³ Nutno dodat, že se jedná o text z roku 2013 a v následujících letech se některým z navrhovaných oblastí výzkumu (např. roli internetu, či otázce možného negativního dopadu protiteroristických praktik) věnovala značná pozornost.

Protiradikalizační a protiteroristická opatření

Holistický a důkladný přístup může podle Cincu (2016, s. 19) rovněž zefektivnit preventivní opatření. Reflexe dosavadních protiradikalizačních a protiteroristických postupů byly v použité literatuře velmi četné. Nejčastěji zmiňovaná opatření lze shrnout do následujících skupin:

- 1) bezprostřední praktiky „boje proti terorismu“
- 2) protiradikalizační praktiky
- 3) deradikalizační praktiky

Snad nejčastější předmět (zejména kritických) reflexí představují dosavadní praktiky „**boje proti terorismu**“. Ten se podle Alexe P. Schmida (2016, s. 28) posunul od přístupu založeného na vymáhání práva, pracujícího s terorismem jako se zločinem k vojenskému přístupu, který následovaly návrhy celovládního přístupu, později celospolečenského a nakonec dokonce přístupu na úrovni celé OSN. V otázce „boje proti terorismu“ jsou nejvíce diskutované některé z jeho dílčích praktik - např. různé druhy kontrol, sledování, zatýkání a zadržování (Coppock 2014, s. 243). Abbas Tahir (2007c, s. 293-295) upozorňuje, že tyto praktiky provází úpadek občanských práv, přičemž zmiňuje např. možnost zadržování cizích státních příslušníků ve Velké Británii, což představuje nedodržování 5. článku Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Jako příklad mnohých nedostatků některých protiteroristických praktik (např. bezdůvodná zadržování a neschopnost rozlišování mezi zastánci islámského fundamentalismu a členy teroristických organizací) může posloužit případ Moazzama Begga prezentovaný v případové studii Abbase Tahira (2007b) „Ethno-Religious Identities and Islamic Political Radicalism in the UK“. Tato opatření podle mnoha autorů mají největší dopad na muslimské menšiny a někteří autoři uvažují o jejichž možné kontraproduktivě, tedy o možnosti, že tato opatření mohou určitým způsobem naopak přispívat k radikalizaci některých mladých muslimů (viz podkapitola „Role státu“). Podle Jessicy Stern (2010, s. 95-96) islamističtí teroristé usilují o vyprovokování právě takových reakcí, které potvrdí představy o cíleném ubližování a ponižování muslimů ze strany dané vlády. Kromě plošné aplikace jsou výše zmiňované protiteroristické metody samozřejmě aplikovány i více selektivně. Pozornost může být věnována například specifickým rysům, které jsou s radikalizací, či hrozbou terorismu spojovány. Dobrý příklad představuje seznam možných indikátorů radikalizace sestavený ministerstvem vnitra německé spolkové země Braniborsko (2012 in Schmid 2013, s. 29), obsahující:

- „viditelné změny v oblékání a chování
- přerušení styků s vlastní rodinou a obrácení se na „nové přátele“
- neustálé odkazování na náboženství, které představuje odpověď na všechny otázky
- odsuzování jiných muslimů, kteří striktně nedodržují náboženskou praxi, coby bezvěrců (resp. koncept „takfiru“, viz kapitola „Jaké postoje si osvojují?“)
- praktikování bojových sportů či tréninků přežití
- podvody či jiné kriminální aktivity proti bezvěrcům
- účast na náboženských seminářích radikálních kazatelů
- navštěvování džihádistických webových stránek a sledování džihádistických videí
- studium jazyka následované cestami do zahraničí
- snahy zabránit odhalení (ztráta pasu, atd.)
- náhlý návrat k západnímu stylu oblékání a oslavám, který předchází útoku“

Ačkoliv jsou tyto indikátory podle Schmida (2013, s. 29) příliš neurčité a zdaleka se netýkají jen radikálů, kombinace těchto indikátorů může podle něho posloužit k predikci a k identifikaci podezřelých osob. Podobné snahy kritizuje Aruna Kundnani (2012, s. 21), podle něhož nelze predikovat příklon jednotlivce k terorismu, a za nejlepší přístup tak považuje vyšetřování aktivní propagace násilí, namísto věnování pozornosti širšímu spektru osob hlásících se k určitým myšlenkovým směrům.

Druhou rovinu těchto opatření představují **„protiradikalizační praktiky“**. Rada bezpečnosti OSN definuje prevenci radikalizace jako „politiky a programy, jejichž cíle jsou směřované na některé podmínky, které mohou některé jedince tlačit k terorismu.“ (2008 in Akdaş 2018, s. 70). „Obecně se tak nazývají různé sociální, politické, právní, vzdělávací a ekonomické programy, zaměřené konkrétně k odrazování roztrpčených (a možná již radikalizovaných) osob od překročení mezí a obrácení se k terorismu.“ (Akdaş 2018, s. 70) Podle americké expertní skupiny Bipartisan Policy Centre (2011, s. 17-18 in Schmid 2013, s. 55) představují tři hlavní cíle těchto snah: zamezování pocitů rozhořčení, čelení ideologii a prevence mobilizace. Tyto programy jsou však rovněž předmětem akademické kritiky. Konkrétně je kritizován například britský protiradikalizační program Prevent, zaměřený zejména na nerovnosti, podporu vzdělávání a zlepšování pracovních příležitostí a životních podmínek britských muslimů a zdůrazňující potřebu

posilování společenské soudržnosti a integrace muslimů do majoritní společnosti (Cincu 2016, s. 23). Ačkoliv Adina Elena Cincu (2016, s. 23-24) neupírá tomuto programu mnohé úspěchy v odrazování mnoha mladých muslimů od násilné radikalizace, největší problém tohoto programu vidí v prakticky výhradním zaměření na muslimskou komunitu, což přispívalo k pocitu muslimů, že jsou vnímáni jako podezřelí, což prohlubuje jejich frustraci a pocit odcizení. Cincu (2016, s. 23-24) rovněž zmiňuje podezření ze sledování a shromažďování informací spjatých s programem Prevent. Jak bylo řečeno výše, o těchto praktikách se rovněž uvažuje jako o potenciálně rizikových faktorech ve vztahu k radikalizaci. I v případě protiradikalizačních programů tedy vyvstává otázka jejich možné kontraproduktivity. Madeline-Sophie Abbas (2019) rovněž kritizuje protiradikalizační iniciativy pro muslimské rodiče a obecně snahy zapojit rodiče mladých muslimů do boje proti radikalizaci. To podle Abbas vyvolává v muslimských rodinách napětí, o kterém jiní autoři uvažují jako o jedné z možných příčin radikalizace mladých muslimů.

V souvislosti s protiradikalizačními snahami stojí rovněž za zmínku snahy čelit radikálním ideologiím a propagandě teroristických organizací skrze šíření protinarativů. Podle Sary Brzuszkiewicz (2018, s. 150) je pro efektivitu těchto protinarativů nutné, aby byly přizpůsobeny cílovým skupinám (a nešířily se tedy virálně), zároveň se musí zajistit koordinace s jinými protiradikalizačními postupy a zamezit tak vzniku rozporů mezi slovy a činy. Jessica Stern (2016, s. 113-114) zároveň zmiňuje, aby jeden z možných způsobů šíření protinarativů, iniciativu „P2P: Challenging Extremism“ spočívající v šíření protinarativů ze strany vyškolených univerzitních studentů z celého světa. Na příkladu umírněných učenců, kteří jsou zklamanými mladými muslimy často považováni za zaprodance (Abbas 2007a, s.118-119) lze však vidět možné překážky pro šíření protinarativů. V souvislosti s těmito překážkami stojí za zmínku přístup členů narativu organizace Islámský stát, který navrhuje Jessica Stern (2016, s. 112-113). Ten zahrnuje šíření příběhů dezertérů a uprchlíků z území Islámského státu (zejména například manželek členů Islámského státu), práci s verzi islámu praktikovanou a šířenou Islámským státem (včetně přesvědčování potenciálních rekrutů k přečtení Koránu), zdůrazňování pokrytectví Islámského státu a odhalování zvěstev páchaných Islámským státem na sunnitských muslimech – to vše v kombinaci s blokováním účtů Islámského státu na sociálních sítích.

Nakonec je třeba zmínit praktiky „**deradikalizace**“, které se na rozdíl od protiradikalizačních praktik zaměřují na již zradikalizované jedince. Tunahan Akdaş (2018, s. 71-72) zde rozlišuje mezi „odpoutáním“ („disengagement“), kterým Akdaş rozumí zřeknutí se extrémistických aktivit a metod a samotnou deradikalizací, týkající se samotných radikálních či extrémistických názorů. Co se odpoutání týče, Akdaş odkazuje na Horgena (2010 in Akdaş 2018,

s. 71), který rozlišuje mezi odpoutáním psychologickým (vycházejícího z negativních pocitů, změny priorit a/nebo pocitu deziluze – osoba zůstává členem organizace, ale může změnit svoji roli) a odpoutáním fyzickým (označující zanechání násilných aktivit, ať už například v důsledku uvěznění, vyloučení z organizace, nucené změny své role, nebo v důsledku změny svých priorit). V souvislosti s deradikalizací odkazuje Akdaş na Demanta aj. (2008 in Akdaş 2018, s. 72), kteří rozlišují mezi deradikalizací individuální a kolektivní, která v praxi znamená, že dané radikální hnutí přestává existovat, přičemž Vegrichtová odkazuje na jejich rozdělení deradikalizace na kognitivní a behaviorální (Demant aj. 2008 in Vegrichtová 2019). „Podle Rabasy aj. (2010) individuální deradikalizace začíná traumatickou událostí či emocionální krizí, v jejíchž důsledku začne daný jedinec zpochybňovat své členství v organizaci, odpoutá se od ní a pokusí se o vybudování nové identity a znovuzачlenění do společnosti“ (Akdaş 2018, s. 72). Ačkoliv v tomto pojetí může deradikalizace působit spíše jako spontánní proces, mnohé vlády vyvíjí úsilí o deradikalizaci (nejen islámských) radikálů a o jejich reintegraci do společnosti (Stern 2010, s. 95). Tyto programy mohou podle Jessicy Stern (2010, s. 104) navázat do značné míry na modely resocializace vězňů, z nichž ty nejúspěšnější zahrnují resocializaci ve vězení, služby usnadňující reintegraci vězňů do společnosti a služby poskytované po jejich propuštění na svobodu. V souvislosti s těmito modely zmiňuje Stern (2010, s. 104-105) saúdský deradikalizační program, který zahrnuje všechny tyto složky a dosahuje, alespoň podle oficiálních statistik, značných úspěchů (recidivita ve výši pouhých 10-20%). Nevýhodou představuje jeho nákladnost, jelikož se jedná o velmi komplexní program zahrnující široké spektrum služeb jako psychologické poradenství, odborné vzdělávání, arteterapii, sporty a náboženské reedukace, poskytování bydlení, automobilu, hrazení nákladů na svatbu, či dokonce pomoc s hledáním manželky (Stern, 2010, s. 105).

Závěr

Na předchozích stránkách jsem se pokusil o zachycení dosavadních akademických diskuzí na téma radikalizace mladých muslimů. Ačkoliv autoři, s jejichž texty jsem pracoval mnohdy k tomuto tématu přistupovali značně odlišným způsobem, pokusím se závěrem v rámci možností shrnout podstatu těchto diskuzí a zároveň tak odpovědět na otázky, tvořící názvy jednotlivých kapitol.

Akademická literatura zaměřená na radikalizaci mladých muslimů se do značné míry překrývá s literaturou zaměřenou na terorismus, což lze do značné míry vysvětlit častou provázaností těchto dvou jevů. Autoři věnující se této tématice se musejí vyrovnávat s nedostatečným vymezením tohoto problému a s nejednotným či nejednotně definovaným pojmoslovím.

Radikalizující se mladé muslimy autoři v podstatě představují pouze v úzké souvislosti se svými vlastními úvahami o tom, jak a proč k jejich radikalizaci dochází. Jediné záchytné body tak představuje samotné sousloví radikalizující se mladí muslimové. Jedná se tedy o mladé lidi muslimského vyznání, u kterých dochází k jistému procesu, který lze jednou z mnoha definic radikalizace za radikalizaci označit.

Poté jsem představil postoje, představy a myšlenkové směry, které si radikalizující se mladí muslimové osvojují a které mohou hrát v tomto procesu klíčovou roli. Zmínil jsem obecnější rysy islámského radikalismu, ideologie teroristických organizací nebo například salafismus, který ačkoliv nevyzývá nutně k násilí, představuje podle některých autorů kontext, ze kterého ospravedlňování násilí vzešlo. Rovněž jsem zmínil texty zaměřující se na roli mýtů a představ, spjatých zejména z historií islámu, muslimů a jejich vztahů se „Západem“, které mohou představovat v souvislosti s radikalizací mobilizační faktory.

Následně jsem zmínil úvahy o příčinách a povaze radikalizace mladých muslimů, které představovaly většinu akademické literatury zaměřené na toto téma, přičemž jsem do této práce nezahrnul úvahy psychologické povahy. Radikalizace je obvykle prezentována jako proces, a zatímco někteří autoři se snaží vymezit jeho konkrétní fáze, jiní ji považují za proces specifický pro jednotlivce. Jedny z nejčastějších teorií o příčinách a povaze radikalizace mladých muslimů kladou tento jev do úzké souvislosti se socioekonomickým postavením příslušníků muslimských komunit, ze kterých tito radikálové pocházejí. Zatímco někteří autoři zastávají názor, že radikalizace pramení z chudoby, jiní takovouto přímou úměru zpochybňují a spíše hovoří například o problematických

vzájemných vztazích mezi majoritou a minoritou. S úvahami o socioekonomickém postavení se rovněž pojí teorie o možném vlivu nedostatečného vzdělání, které však někteří zpochybňují a v kombinaci se špatnými socioekonomickými podmínkami považují dokonce vyšší vzdělání za rizikové. Dále se rovněž uvažuje o radikalizaci, coby o důsledku selhání státu v uspokojení ekonomických a kulturních potřeb, v poskytování veřejných služeb, v zajištění prostoru pro politické vyjádření a projevy nesouhlasu mladých muslimů. Velmi často se hovoří zejména o negativním dopadu protiteroristických a protiradikalizačních opatření, které podle mnohých dopadají nejvíce právě na muslimské komunity. Značná role se přisuzuje rovněž vlivům ze zahraničí, ať už ze strany suverénních států (jako je např. Saudská Arábie) nebo ze strany nestátních aktérů (zejména teroristických organizací), přičemž někteří autoři rovněž uvažují o vlivu některých konkrétních událostí (jak poměrně nedávných tak i dávno minulých) definujících kontext v jakém k radikalizaci dochází (např. invaze do Iráku či křížové výpravy). Ústřední roli hrají podle mnoha autorů v procesu radikalizace problémy s identitou, které mají mnohdy podobu „vykořenění“ jak ve vztahu ke své etnické skupině tak ve vztahu k majoritě, ke kterému může rovněž přispívat diskriminace ze strany majority. Problémy s identitou jsou rovněž některými autory nahlíženy jako důsledky celospolečenských procesů charakteristických pro pozdní modernitu. O radikalizaci mladých muslimů se rovněž uvažuje v souvislosti s jejich rodinným zázemím, ať už například jako o možném důsledku dysfunkčnosti rodiny či nešťastného dětství nebo v souvislosti s popisovaným mezigeneračním napětím, které se může spolupodílet na vytváření kontextu, ve kterém může docházet k radikalizaci. V souvislosti s radikalizací se dále uvažovalo o možném vlivu prostoru a institucí, kde mladí muslimové žijí a tráví čas, přičemž se autoři především zaměřují na městské čtvrti, mešity, univerzity a věznice. Poté jsem představil některé úvahy o roli skupinové dynamiky ve vstupu a setrvávání v teroristických skupinách a buňkách. Mnoho pozornosti vzbuzuje rovněž prostředí internetu, a to ať už jako prostředku k šíření propagandy ze strany teroristických organizací nebo jako prostředí umožňující propojování podobně smýšlejících lidí a upevňování jejich postojů. Kromě internetu se rovněž píše obecněji o vlivu médií, která mohou přispívat k radikalizaci mladých muslimů skrze očerňování islámu. Rovněž sláva pramenící z pozornosti, kterou média věnují pachatelům teroristickým útoků, může podle některých autorů představovat jednu z motivací k jejich páchání. Jako poslední jsem v této kapitole zmínil úvahy o tom, jakou roli může v procesu radikalizace mladých muslimů hrát jejich gender.

Nakonec jsem představil reflexe dosavadních protiradikalizačních a protiteroristických postupů a způsobů uvažování o radikalizaci a zmínil jsem některá řešení, která autoři v použité literatuře navrhují. Reflexe dosavadního výzkumu radikalizace mladých muslimů představují

především požadavky změny přístupů a důrazů na dílčí témata, přičemž jsem rovněž zmínil často vznášený požadavek holistického přístupu. Reflexe protiradikalizačních a protiteroristických opatření jsem rozdělil na „boj proti terorismu“, protiradikalizační a deradikalizační praktiky. V souvislosti s „bojem proti terorismu“ jsem zmínil zejména velmi častou kritiku poukazující na porušování občanských práv a úvahy o možné kontraproduktivě těchto opatření. Dále jsem představil reflexe protiradikalizačních opatření, která ovšem do jisté míry čelí podobné kritice jako praktiky „boje proti terorismu“. V souvislosti s protiradikalizačními praktikami jsem rovněž odkázal na úvahy o využití šíření protinarativů, ve snaze čelit radikálním ideologiím a propagandě teroristických organizací. Nakonec jsem zmínil jak někteří autoři uvažují o deradikalizaci islámských radikálů a o jejich reintegraci do společnosti.

Literatura, se kterou jsem pracoval, mně poskytla značně komplexní obraz radikalizace mladých muslimů. Tento jev je zkoumán a nahlížen z mnoha různých perspektiv a s použitím různých přístupů. Autoři těchto textů v některých případech vyzdvihují svoji perspektivu či přístup na úkor jiných (zejména se to týká snah o vysvětlení příčin a povahy radikalizace), avšak ve výsledku se tyto různé perspektivy a přístupy obvykle ze své podstaty nevylučují a podle mého názoru je tedy možné vytvořit si z této literatury celkový obraz o radikalizaci mladých muslimů. Za nedostatek dosavadní akademické literatury na toto téma (resp. literatury použité v této práci) považuji chybějící vymezení klíčového pojmosloví a tím pádem i zkoumaného jevu. Chybějící shoda na definici pojmů jako je radikalizace, radikalismus či extrémismus může vést k tomu, že procesy, které jeden autor může vnímat ve spojitosti s radikalizací, nemusejí z perspektivy jiných autorů s radikalizací nijak souviset. K podobnému problému může docházet v souvislosti se souslovím mladí muslimové, jelikož autoři, kteří jej používají, nevymezují konkrétní věkovou kategorii a pouze někteří z nich uvažují o radikalizaci v souvislosti s věkem. Jiní mohou sousloví mladí muslimové využívat k odlišení potomků migrantů narozených již v dané zemi, od jejich rodičů či prarodičů s migrační minulostí a ve výsledku tak nemusí být vždy zřejmé, jakým způsobem daný autor ono sousloví chápe. Nakonec je třeba zmínit občasné překrývání výzkumů a úvah o radikalizaci s výzkumy a úvahami o terorismu, jejichž vzájemný vztah není vždy jasně vymezen.

Ačkoliv radikalizace mladých muslimů je předmětem značného množství odborných prací, jejichž autoři tento problém již prozkoumali z mnoha různých perspektiv, jedná se stále o otevřené téma. I přes to, že někteří autoři mohou sebevíc hájit svůj zvolený přístup a svoji perspektivu, neustále vznikají nové práce, které v některých případech mohou poskytnout nový pohled na tento jev. Téma radikalizace mladých muslimů je zároveň otevřené v tom smyslu, že k tomuto jevu stále

dochází a patrně i docházet bude, což sebou může nést i změny v povaze a příčinách tohoto jevu. Tyto změny se, za předpokladu, že k nim dojde, nepochybně stanou předmětem nových výzkumů a úvah, k čemuž dosud přispíval jak všeobecný zájem či obavy pramenící z této problematiky, tak poptávka ze strany různých státních orgánů. Vzhledem k tomu, že snahy o potlačení radikalizace mladých muslimů se dosud setkaly v nejlepším případě pouze s částečným úspěchem, lze rovněž očekávat nové reflexe dosavadních postupů a návrhy nových řešení tohoto problému.

Bibliografie

- ABBAS, Madeline-Sophie. 'I grew a beard and my dad flipped out!' Co-option of British Muslim parents in countering 'extremism' within their families in Bradford and Leeds. *Journal of Ethnic and Migration studies* [online]. 2019, 45(9), 1458-1476 [cit. 2020-03-28]. ISSN 1369183X. Dostupné z: <https://www-tandfonline-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1080/1369183X.2018.1466694>
- ABBAS, Tahir. A theory of Islamic political radicalism in Britain: sociology, theology and international political economy. *Contemporary Islam: Dynamics of Muslim Life* [online]. 2007a, 1(2), 109-122 [cit. 2020-03-14]. ISSN 18720218. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&sid=df2a81cb-df43-4ee9-89f3-b30ed70c0252%40pdc-v-sessmgr06>
- ABBAS, Tahir. Ethno-religious identities and Islamic political radicalism in the UK: a case study. *Journal of Muslim Minority Affairs* [online]. 2007b, 27(3), 429-442 [cit. 2020-03-25]. ISSN 13602004. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=efb5e96a-c489-4d5f-abd6-2bc8ab0895be%40sessionmgr101>
- ABBAS, Tahir. Muslim minorities in Britain: Integration, multiculturalism and radicalism in the post-7/7 period. *Journal of Intercultural Studies* [online]. 2007c, 28(3), 287 - 300 [cit. 2020-03-21]. ISSN 07256868. Dostupné z: <https://www-tandfonline-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1080/07256860701429717>
- ABBAS, Tahir. The symbiotic relationship between Islamophobia and radicalisation. *Critical Studies on Terrorism* [online]. 2012, 5(3), 345 - 358 [cit. 2020-03-28]. ISSN 17539153. Dostupné z: <https://www-tandfonline-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1080/17539153.2012.723448>
- AKDAŞ, Tunahan. Thinking about radicalization after so called Islamic state: An Introduction. *Journal of Analytic Divinity* [online]. 2018, 2(2), 63-76 [cit. 2020-03-13]. ISSN 26023792. Dostupné z: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/489712>
- BRZUSZKIEWICZ, Sara. Radicalisation in Europe after the fall of Islamic State: Trends and risks. *European View* [online]. 2018, 17(2), 145-154 [cit. 2020-03-24]. ISSN 17816858. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=dc41b5a9-2bc4-4f86-9a2c-a8c6357bbea0%40sessionmgr4008>

- CINCU, Adina Elena. The roots of violent radicalisation of young muslims in the United Kingdom. Implications on the future of British multiculturalism. Research and Science Today [online]. 2016, 6(1), 17-28 [cit. 2020-03-26]. ISSN 22474455. Dostupné z: <https://www-ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=513324>
- COPPOCK, Vicki a Mark MCGOVERN. 'Dangerous Minds'? Deconstructing Counter-Terrorism Discourse, Radicalisation and the 'Psychological Vulnerability' of Muslim Children and Young People in Britain. Children [online]. 2014, 28(3), 242-256 [cit. 2020-04-03]. ISSN 09510605. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=911e664c-2573-4db2-99c4-946702d3e711%40sessionmgr101>
- FIRESTONE, Reuven. "Jihadism" as a new religious movement. in HAMMER, Olav (eds.) a Mikael ROTHSTEIN (eds.). The Cambridge companion to new religious movements [online]. New York: Cambridge University Press, 2012, s. 263-285 [cit. 2020-04-06]. ISBN 0521145651. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=RM0AAwAAQBAJ&pg=PA263&dq=jihadism+definition&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=jihadism%20definition&f=false
- GARCÍA MAGARIÑO, Sergio a Víctor TALAVERO CABRERA. A Sociological Approach to the Extremist Radicalization in Islam: The Need for Indicators. International Journal of Intelligence, Security [online]. 2019, 21(1), 66-83 [cit. 2020-03-25]. ISSN 23800992. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=437c6ced-300c-49c7-9bb1-bb282df2c4a9%40sessionmgr4008>
- GŁOGOWSKI, Aleksander. The ideological base of Radicalisation of young muslims. European Journal of Geopolitics [online]. 2017, 5, 4-21 [cit. 2020-04-04]. ISSN 23538554. Dostupné z: <https://www-ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=610658>
- GITHENS-MAZER, Jonathan. Islamic Radicalisation among North Africans in Britain. British Journal of Politics [online]. 2008, 10(4), 550-570 [cit. 2020-04-13]. ISSN 13691481. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=259bab93-d0b5-400f-99f3-92add55c5827%40sdc-v-sessmgr01>
- HEGGHAMMER, Thomas. Revisiting the poverty-terrorism link in European jihadism. Society for Terrorism Research Annual Conference [online]. Projev. Leiden. 2016. Dostupné z: <https://hegghammer.files.wordpress.com/2019/08/hegghammer-poverty.pdf>

- KHOSROKHAVAR, Farhad. Le nouveau djihadisme européen. Revue du MAUSS [online]. 2017, 49(1), 31-47 [cit. 2020-03-24]. ISBN 9782707196385. ISSN 17763053. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-du-mauss-2017-1-page-31.htm>
- KHOSROKHAVAR, Farhad. Qui sont les jeunes Jihadistes français ? Rhizome [online]. 2016, 59(1), 69-73 [cit. 2020-03-21]. ISSN 21174520. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-rhizome-2016-1-page-69.htm>
- KOUDELKOVÁ, Nina, 2017. Radicalisation. Migration and Home Affairs - European Commission [online] [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/home-affairs/e-library/glossary/radicalisation_en
- KROPÁČEK, Luboš. Duchovní cesty islámu. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-598-0.
- KUNDNANI, Arun. Radicalisation: the journey of a concept. Race [online]. 2012, 54(2), 3-25 [cit. 2020-03-14]. ISSN 03063968. Dostupné z: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1177/0306396812454984>
- MORAN, Matthew. Terrorism and the banlieues: the Charlie Hebdo attacks in context. Modern and Contemporary France [online]. 2017, 25(3), 315 - 332 [cit. 2020-03-31]. ISSN 14699869. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=a89ea3ab-0b8a-4fdd-8a9e-a3ac4a48d1d1%40sdc-v-sessmgr03>
- MITTS, Tamar. From Isolation to Radicalization: Anti-Muslim Hostility and Support for ISIS in the West. American Political Science Review [online]. 2019, 113(1), 173 - 194 [cit. 2020-03-29]. ISSN 15375943. Dostupné z: <https://www-cambridge-org.ezproxy.is.cuni.cz/core/journals/american-political-science-review/article/from-isolation-to-radicalization-antimuslim-hostility-and-support-for-isis-in-the-west/C11A754C706DB9F9CAD86D1486A9B97A>
- POLJAREVIC, Emin. Islamism. The Oxford Encyclopedia of Islam and Politics [online]. Oxford Islamic Studies Online, 2015 [cit. 2020-03-19]. Dostupné z: https://www.academia.edu/6916999/Islamism_definition_history_and_the_development_of_the_term_The_Oxford_Encyclopedia_of_Islam_and_Politics
- Prevent Strategy, 2011. [on-line] Norwich: TSO. [cit. 2020-03-16] Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97976/prevent-strategy-review.pdf

- RICHARDSON, Cara, Katherine M. BERLOUIS a Paul A. CAMERON. Radicalisation of Young Adults in the Balkan States: Counter-Measures, Healthcare Provision, and Community Involvement. *Journal for Deradicalization* [online]. 2017, 4(11), 87-111 [cit. 2020-03-22]. ISSN 23639849. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/b500/478d36a487bddd6e951ccaf12359c165d0d.pdf>
- SCHMID, Alex P. Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. *ICCT Research Papers* [online]. 2013, 4(2), 1-91 [cit. 2020-03-14]. ISSN 24680664. Dostupné z: <https://icct.nl/publication/radicalisation-de-radicalisation-counter-radicalisation-a-conceptual-discussion-and-literature-review/>
- SCHMID Alex P. Research on Radicalisation: Topics and Themes. *Perspectives on Terrorism* [online]. 2016, 10(3), 26 [cit. 2020-03-18]. ISSN 23343745. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=d2e3fc66-17e0-4720-84c9-eb9cf71d24ea%40sdc-v-sessmgr03>
- SPALEK, Basia. Disconnection and exclusion: Pathways to radicalisation? in ABBAS (eds.), Tahir. *Islamic Political Radicalism: A European Perspective* [online]. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007, s. 192-206 [cit. 2020-03-22]. ISBN 978-0748625284. Dostupné z: <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTg2NTM0X19BTg2?sid=4ccdecde-e320-4b53-b0a4-2aec18fc49c7@pdc-v-sessmgr03&vid=0&format=EB&rid=1>
- STERN, Jessica. Mind over Martyr: How to Deradicalize Islamist Extremists. *Foreign Affairs* [online]. 2010, 89(1), 95-108 [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: http://wilsonweb.physics.harvard.edu/pmpmta/stren_2010.pdf
- STERN, Jessica. Radicalization to Extremism and Mobilization to Violence: What Have We Learned and What Can We Do about It? *Annals of the American Academy of Political and Social Science* [online]. 2016, 131(668), 102 - 117 [cit. 2020-03-24]. ISSN 15523349. Dostupné z: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1177/0002716216673807>
- ŠANDEROVÁ, Jadwiga a Alena MILTOVÁ. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách: několik zásad pro začátečníky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 978-80-86429-40-3.
- VEGRICHTOVÁ, Barbora. *Hrozba radikalizace: terorismus, varovné signály a ochrana společnosti*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-2031-4.

- VELDHUIS, Tinka a Edwin BAKKER. Muslims in the Netherlands: Tensions and violent conflict. Microcon [online]. Brighton, 2009, s. 1-32 [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.643.2855&rep=rep1&type=pdf>